

200 vasutas fogoly a recski kényszermunkatáborban (Eddig ismeretlen adatok a recski fogolytáborról)

Az ÁVH-sok között is akadt azért rendes ember

Ilyen rendes ember volt Dobos József, a nem régen elhunyt ny.rendőr alezredes. Hogy miért, az ebből az írásból kiderül. Előzmény: 1953. március 25-én este 10 órakor az AVH az egerszegi állomásépületben lévő volt szolgálati lakásomban letartóztatott. Feleségem éppen az akkor 11 napos fiamat a vasúttól kölcsön kapott vaságy szélén ülve szoptatta, én pedig a 3 éves kislányomat altattam. Másfél órás, tanuk nélküli házkutatás után (letartóztatási parancsuk volt az ügyészségtől) - amely idő alatt én a szoba közepén megbilincselve egy hokedlin ültem és egy fekete, göndör hajú huszonéves keretlegény géppisztolyát az oldalamba nyomva vigyázott rám - a Mártírok utjai főkapitányságukra vittek autóval és ott egy földalatti bunkerba vágta be.

Úgy hajnali két óra körül felkísértek, autóba ültettek és irány a nagyvilág. Útközben, amennyire tájékozódni tudtam, ez a nagyvilág Budapest lett, közelebből a Mosonyi utcai toloncház, ahova reggel 7 óra körül érkezhettünk meg. A legnagyobb meglepetésemre itt már egy sereg vasutas volt, részben a pécsi, részben a szombathelyi igazgatóságtól. A szombathelyieket valamennyit ismertem, mivel én is ott teljesítettem szolgálatot és csak 1951. őszén helyeztek büntetésből Zalaegerszegre; elválasztva az akkor másfél éves kislányomtól és a terhes állapotban levő feleségemtől. (Az ismerősök között volt többek között két főtanácsos, mindkettő az igazgatóság vezetőjének helyettese volt, a főfelügyelői rangban levő főkönyvelő, egy tanácsos, felügyelők, főintézők, intézők, főellenőrök, ellenőrök, s még két hivatalsegéd is. Éppen ez utóbbi két ismerőssémmel való találkozás gondolkodtatott el. Mert abban csak láttam összefüggést, hogy érettségizett vagy egyetemmet végzett, vasúti intelligencia vizsgát tett társaim között vagyok, de azt sehogy sem tudtam felfogni, hogy mit keres ebben a társaságban két hivatalsegéd?)

Visszapillantás Recskre

Érdekes megemlíteni, hogy Recsken már nem volt semmiféle rang köztünk, mert velük is ugyanúgy tegeződtünk, mint egymással. Recsken megszűnt az ember-Ember lenni. De nem azért, mert hivatalsegédekkel is tegeződtünk, hanem kiölték belőlünk. Mindenkiből egyformán, még a hivatalsegédékből is. Természetesen később már megtudtam letartóztatásom okát, de ez már Recsken volt, ahova aznap este 6-7 óra körül érkeztünk rabomobilon összezsúfolva. (Volt aki útközben elájult - én is - és vödör vizekkel nyakonöntve térítették magához.)

Recskre érkezésünk és utazásunk története külön fejezetet igényel, de ennek leírása most nem célom. Csak annyit jegyzek még meg, hogy amikor bődületes szitkozódások közepette kiszállítottak bennünket és négyes sorokba állítottak a barakkok előtt, én a főkönyvelő mellett álltam.

Ő egy kissé hátrább állt, mint mi hárman, mire a szállítmány parancsnoka egy főhadnagy, aki úgy ordított, mint egy sakál, úgy rúgta fenékbe, hogy majdnem orra bukott ez a szálfá egyenes, 50-en felüli, magas ember. Mi lesz itt, ha egy igazgatósági főkönyvelővel is így bánnak? - gondoltam akkori paraszt eszemmel. De nem volt sok időm elmélázni, mert mint a barmokat, beteltek bennünket az egyik barakkba, ahol földre szórt szalmazsákok voltak. Mindenki foglalt magának egyet és percekben belül elaludtunk, annyira kimerültek és hullafáradtak voltunk. Kérdésemre, hogy hol lehetünk, így válaszolt: „Hagyd el öcsém, a SZU-ban vagyunk. Csapon.” Ezzel a tudattal aludtam el. Reggel ébresztőnél tudtam meg, hogy mégsem szovjet területen vagyunk és ez volt az egyetlen recski örömöm egész idő alatt.

Betuszoltak egy autóba...

De térjünk vissza Szombathelyre, ahova az igazgatóság személyzeti osztálya behívott azzal a szesszel, hogy visszavesznek a vasúthoz. Ez 1955. májusában történt. Tárgyalásunk eredménytelen volt, mert a fizetésem körüli összeget úgy nagyjából biztosították volna (én akkor a Zalai Kőolajipari Vállalat szállításvezetője voltam és onnan is mentem nyugdíjba 1976. januárjában az iparvágány vezetőjeként), de ezen kívül feltételként azt kötöttem ki: egy olyan komfortos lakást adjanak, mint amilyen akkor nekem a Gőcseji úton levő (ahol az Éva cukrászda van) szolgálati lakásom volt. Ez az, amit nem tudtak teljesíteni, úgy maradt minden a régiben. Szépen elváltunk, azt azonban észrevettem, hogy partnereim gúnyosan összesmosolyognak, de nem tulajdonítottam ennek különösebbet.

11 óra után lehetett, mikor kiléptem az épületből az akkori Sztálin útra, s onnan átmentem az azzal párhuzamos Szelestey utcában, hogy onnan menjek a szemben levő állomásra. Mikor úgy félúton haladtam, hirtelen megállt a járda közelében mellettem egy személyautó. Kiugrott belőle két markos legény, megállítottak és felszólítottak, hogy azonnal üljek be az autójukba. Persze, hogy nem ültem be. Kik maguk és mit akarnak tőlem? - kérdeztem. Válasz helyett megragadtak és elkezdtek betuszkolni az autóba. Én ellenálltam, kiabáltam, emberek segítsenek, el akarnak rabolni! Csődület támadt, s mire bárki is észbe kapott volna, az autóban találtam magam a két legény között. A sofőr rákapcsolt, éles dudaszó és - irány Zalaegerszeg. Meg nem bilincseltek. Az egyik legényt látásból ismertem. Láttam néha a vállalatnál és mondták, hogy milyen „szerzetesrendhez” tartozik. Rettentően felháborodott, zaklatott voltam. Kérdeztem tőlük: tudják maguk, hogy mit csinálnak velem? Hogyne tudnák - felelte az ismerősöm. Lefogtuk. Ezt nem lefogásnak nevezik, hanem a személyes szabadság megsértésének és ezért maguknak felelniük kell! Mit sz...-ik be? - folytatta az ismerősöm. Nem lesz magának semmi baja! Akkor miért csinálták ezt velem, mit akarnak tőlem? Bevisszük a főkapitányságra, ott elbeszélget magával valaki és utána hazamehet.

Ha később be is bizonyosodott, hogy igazgat mondott, én Recsk óta ezeknek hinni nem tudtam és arra gondoltam, hogy megint valami recski disznóságot csinálnak velem. Megint a két gyerekemre és feleségemre gondoltam, mint akkor annyiszor. De mi lesz most velük?

Az ÁVH-s bemutatkozott...

Közben megérkeztünk Zalaegerszegre. Felvezettek egy első emeleti szobába, ahol a legnagyobb megrökönyödésemre megint egy látásból már ismerős, közepes termetű, szőke hajú, úgy 25-30 közötti civil tiszt fogadott. (A látásbeli ismeretség onnan származott, hogy az állomási fűszerüzletben lehetett látni, feltűnően jó barátságban a fiatal üzletvezetővel. Nos, mivel az ÁVH-sokat általában ismerték, így tudtam meg én is, hogy ő is az.) A fogadtatás és a fogadóm nem keltett rossz benyomást. Hellyel kínált és mindjárt azzal kezdte, ne ijedjek meg, hogy ilyen körülmények között kerültem ide, de neki nem volt más választása. Szóval akkor becsaptak - mondtam - és nem igaz, hogy vissza akarnak venni a vasúthoz? Nem - mondta ő. Hát akkor ezt itt helyben is megtehetette volna és nem Szombathelyen. Egyébként is mondja meg, hogy mit akar tőlem, mert vár a családom és éhes is vagyok, mert nem volt időm ebédelni. - Persze, igaza van, erre gondolnom kellett volna. Majd kiszólt, hogy hozzanak egy tányér húsoskáposztát. Hoztak is. Megvárta, amíg megeszem s utána kezdődött a tárgyalás.

- Neve? - kérdezte normális hangon. Mondom. Anyja neve?

- Azt is mondom. Mire ő felállt és bemutatkozott: Én meg Dobos József főhadnagy, államvédelmi tiszt vagyok. Közben állandóan egy dossziét forgatott a kezében, mintegy jelezvén, hogy az én káderanyagom. - Nos hát akkor meséljen valamit magáról, az életéről, hogy és hol kezdte, kik voltak a szülei, hol végezte iskoláit, stb.?

- Miféle cirkusz ez? fakadtam ki. Nem elég, hogy személyes szabadságomat súlyosan megsértve a nyílt utcán lefogát, hanem most még meséljem el az életemet? Nekem ehhez most semmi kedvem nincs! Mondja meg röviden mit akar tőlem és én megmondom, hogy tudom teljesíteni vagy nem. Úgy vettem észre, hogy határozottságommal hatással vagyok rá.

- Nézze, én most már mint ember vagyok kíváncsi magára. Még egyszer kérem, röviden foglalja össze, hogy ki maga?

Ez a fajta érdeklődés már sejtette velem, hogy mit akar tőlem és elhatároztam, hogy azért is elmondok magamról egy-két jellemző adatot, talán akkor eláll a szándékától.

Miért lett öngyilkos az anyám?

1915-ben születtem Ajkán és az elemi iskola 5 osztályát is ott végeztem. Apám az ajkai köszénbányánál volt kovács. Hárman voltunk testvérek. Bátyám két évvel volt idősebb, öcsém ugyanannyival fiatalabb. Apám 6 éves koromban meghalt és anyánk 6 éven át egyedül nevelt bennünket. 1927-ben újból férjhez ment, éppen akkor, amikor elemi iskolai tanítóm segítségével a veszprémi piarista gimnázium I. osztályába kerültem. Anyánk második házassága nagyon rosszul sikerült. A bánya rendes nyomtávú iparvágányának mozdonyvezetője lett a mostohaapánk, aki nem vetette meg az italt, sőt! Ráadásul neki is volt csak otthon 3 gyermeke, így nálunk is „álmodott a nyomor”. Szétválás lett a házasság vége,

de nem törvényesen. Én közben Veszprémben tanultam. Senkitől sem segítve megálltam a magam lábán úgy, hogy gyengébb tanulókat instrunáltam. 1935-ben érettségiztem. Fél évig fizikai munkás voltam az ajkai üvegyárban és 1936-ban mentem Pécsre, ahol felvettek az egyetem jogi karára 1940. júniusában abszolváltam és július 1-én vettek fel a vasútra. A doktori diplomámat pedig 1941. szeptemberében szereztem meg. Ajkán jogi diplomával segédtsízt jelöltként kezdtem s csak azután minősítettek át a fogalmazói karban. De ez már Erdélyben, Apahidán volt, ahol forgalmi szolgálatot teljesítettem.

- Ennyi talán elég is - szült közbe Dobos úr, de én kértem, hogy még egy-két mondatot. Említettem anyám második rossz házasságát és azt, hogy Ajkán kezdtem a vasutat. Ekkor anyámmal már csak én voltam Bátyám cipész lett és akkor már nős volt, öcsém pedig borbély, aki a mesterénél evett és aludt.

15 napja voltam már vasutas, amikor 1940. július. 16-án délben nem tudtam bemenni lakásunk ajtaján. Benézek a kulcslyukon és látom, hogy a kulcs benne van, tehát belülről van bezárva. Rohanok a szobai ablakhoz, az is bezárva. Ekkor már rosszat sejtettem. Benyomtam a szobai ablakot, beugrottam. Sehhol senki. Be a spájzba, fel a padlásra, s látom, hogy kibomlott hajjal, két kampón lévő rúdon kötélen lóg az anyám, alatta az eldölt sámlival. Pillanat alatt le a konyhába, kés, padlás, levágtam a kötélről, tompa zuhanás a padlás földjére. Rohantam a közelben lakó orvoshoz, aki éppen ebédelt és kértem, azonnal jöjjön, mert az anyám felakasztotta magát. Rohantunk haza ketten, megvizsgálta és közölte, nem tud segíteni, mert a halál már beállt. Csak ennyit akartam még mondani. Hozzá kell tenni, hogy szegény anyám, a sok nélkülözéstől, a szerencsétlen második házasságából kifolyólag kedélybeteg lett, hol nagyon víg volt, hol meg nem lehetett megvigasztalni. Most aztán már végleg nem lehetett. Tragikus tettét ebben az állapotban követte el.

Be akartak szervezni

- Nahát, akkor magát is megpofozta az élet - mondta Dobos úr és úgy látom, hogy ezek után már nem lesz nehéz szót értenünk.

- Vagy még nehezebb - mondtam én.

- Akkor maga ezek szerint a szegények, a proletárok pártján kell, hogy legyen és én ebben kérem a segítségét ott a köolajnál. Arról van szó, hogy nekem szükségem volna egy-két ottani ember jellemzésére. No, ne gondoljon rosszra, csak olyanra, hogy mit beszélnek magával a rendszerről, a pártról, esetleg maga tesz fel nekik olyan kérdéseket, hogy mit gondolnak erről vagy arról a pártvezetőről vagy a szovjet vezetőkről és aztán, amikor több ilyen személyről gyűjtött anyagot, ezt leírja és hetenként vagy kéthetenként személyesen behozza nekem.

- Szóval azt akarja, hogy én spiclije, rendőrségi besúgója legyek?

- Nem, nem így kell ezt felfogni. Ez bizonyos fokú segítségadás. Magának azt meg kell értenie, hogy mindenkinek kötelessége valahogyan segíteni pártunkat, hát maga meg így segíti - győzködött velem.

- Hát nézze, előadó úr! Mindent kérhet tőlem, csak kettőt nem Pénzt, mert az nincsen, meg ezt a fajta segítséget, ön nagyon jól tudja, hogy én megírtam Recsket és ott is megőriztem az egyenes gerincemet, pedig ott nem ilyen szépen kértek eire a szerepre. Itt sem vállalom. En nem erre születtem.

Én emberekről jót vagy semmit. Akiről jót nem tudok mondani, arról rosszat sem mondok. Szóval kár kísérletezni, mert nem fog semmire sem menni velem.

Úgy látszik, sikerült meggyőződnöm, mert elém tett egy gépelt szöveget, melyen ez volt olvasható: „Kijelentem, hogy erről a beszélgetésről soha senkinek nem teszek említést. Ha ezt az önként vállalt kötelezettségemet megszegem, akkor annak következményeit viselem.”

- Olvassa el és írja alá – mondta.

- Én tudtam, hogy ez az ő érdekét szolgálja és nem az enyémet, ezért még mielőtt aláírtam volna, minden kérdezős vagy engedély nélkül a következőket írtam szorosán az utolsó felsor folytatásaként, hogy ne lehessen esetleg még más valamit hozzágépelni: „Ezt a nyilatkozatot saját kezűleg írtam alá és minden olyan szövegéit, amely nem az én kézírásom, felelősséget nem vállalok.”

Visszaadtam, elolvasta az általam ráírtakat és elgondolkozva csak annyit mondott: - Meglátszik, hogy maga jogász.

- Hát Recsk után ennyit már meg kellett, hogy tanuljak – válaszoltam.

Ezzel elváltunk és 1957. tavaszán, nyarán újból találkoztunk, de erről majd a következőkben bővebben.

* * *

Nem hiszem, hogy a forradalom alatt volt még egy olyan vállalat Zalaegerszegen, ahol egy pofon nem csattant el. De olyan sem, ahol az igazgató '56- ban lemondjon.

A Zalai Köolajipari Vállalat ezzel dicsekedhet. Nézzük meg közelebbről, mi is történt ezekben az időkben ennél a vállalatnál? Arról nevezetes volt, hogy a forradalom előtti időkben, de különösen közvetlen előtte, igen erős pártirányítás alatt állt. Ezen talán nem is lehet csodálkozni, mert MASZOLAJ-ként alakult és természetes volt a szovjet nyomás. Annál inkább lehetett volna várni a forradalom kirobbanása után a reakciót, de ez - mint fentebb említettem – elmaradt.

Felmerülhet a kérdés: ha ilyen erős volt a szovjet hatás a vállalatnál, hogyan kerülhetett oda személyemben egy volt recski fogoly?

Először is, én 1954. áprilisában az andráshidai reptér építésvezetőségétől, ahol segéd munkásként dolgoztam, nem közvetlenül a finomítóhoz kerültem, hanem az Afor budapesti központja ott működő 5-6 tagú szállítási kirendeltségének vezetője lettem. Ez a csoport teljesen független volt a vállalat vezetéséről. Ide pedig úgy vezetett az utam, hogy kerestek egy vasúti szakembert az állomáson, s az akkori állomásfőnök engem ajánlott, mint volt vasutast.

Lelkes László főfelügyelő jó barátom volt. Az '56-os forradalom alatt Zalaegerszegen volt állomásfőnök. Gerinces magatartása miatt az ÁVH 1957. elején letartóztatta és három hétig a zalaegerszegi várbörtönben tartotta fogva. Lefogásán én egyáltalán nem csodálkoztam, mert tudtam, hogy minden látszat ellenére sem volt kommunista, hanem igazi magyar ember. Ugyanis amíg én Recskben voltam 1953-ban, már akkor is mint állomásfőnök feleségemet - saját személye veszélyeztetése árán - segítette. Feleségem mondta el, hogy Szombathelyről, az igazgatóságából több vasutas barátom titokban meglátogatta és kisebb pénzüsszeggel segítette. Ezt tette többek között Hegedűs István főfelügyelő vagy Monostori István főellenőr az anyagosztályról. Lelkes őket személy szerint ismerte és látta is, amikor lakásomra felmentek. De látták a lakásomat és feleségemet figyelő ávosok is. S amikor

egy-egy ilyen látogatás után kérdezték tőle, helyesebben állították, neki tudnia kell, hogy ki volt az illető, azzal szerelte le a figyelőket, ő nem tud semmiféle látogatásról, így nem tud senkiről semmiféle tájékoztatást adni. Egyébként is neki nem az a dolga, hogy azt figyelje, ki vagy kik járnak a Szalayné lakására. Ezt a kis kitérő Lelkes Lászlóról - aki egyébként zalaegerszegi származású (az Eckhart családból) - emlékére tettem, mivel az év tavaszán 76 éves korában meghalt. Lefogása után a bíróság 3 év 6 hónapra ítélte. Nyugodjék békében.

Sem a budapesti beszélgetésen, sem utána soha senki nem kérdezte, én pedig soha senkinek nem mondtam, hogy Recskben voltam. (Arra, hogy soha senkinek nem mondjuk el recski fogvatartásunkat, nyilatkozatban köteleztek szabadulásunkkor Kistarcsán.) Így csak azt tudták rólam, hogy „stickes” vagyok, de hogy miért vagy hogyan, azt nem.

Az Afor az itteni szállítási kirendeltségét 1955. április 1-el átadta a vállalatnak. A 3-4 fő minőségi ellenőrt máshova helyezték, a 2-3 adminisztratív dolgozót - köztük engem is - pedig átvett a finomító. Az osztályvezetőm egy 4 polgárit végzett egyén lett, aki ugyan vasutasnak vallotta magát, mégis szívesen fogadott, mivel ő nem szállítási, hanem raktári anyagbeszerzési ügyek felügyeletével foglalkozott, így lettem tehát a finomító első szállításvezetője. Több mint biztos, hogy ebbeli munkám eredményeként kaptam az 1956. januárjában a Göcseji úton felépült Éva-cukrászdai vállalati lakásokból egy két szoba, konyhás lakást, ahova a hírhedtté vált Valéria nyomortanyáról költöztem.

E kis kitérő után folytassuk a vállalati '56-os eseményekkel. Megalakult a munkástanács, melynek a szállítási osztályról én is tagja lettem. Meggyőződésem, csak azért, mert tudták, hogy „pettyes” vagyok. Emlékezetem szerint én egyetlen ülésen sem vettem részt. Beválasztásom is megkérdésem nélkül, tudtamon kívül történt.

Érdekeséggékként itt hadd említsem meg, hogy a tanács elnökétől - aki vezető állást töltött be előtte és utána is - nem régen tudtam meg, hogy a tanács elnökétől - aki vezető állást töltött be előtte és utána is - nem régen tudtam meg, hogy ő volt a munkástanács elnöke. Ez nem felel meg a valóságnak, mert a munkástanács elnöke Kiss Ferenc, frissen végzett vegyész mérnök volt, becenevén a Fecó, akit a többivel együtt szintén kirúgtak a vállalattól.

Az étteremben tartott több nyilvános gyűlésen azonban résztvettem. Ezek közül kettőt emlétek. A személyzetis, aki Szabolcsból került ide, jóindulatú legényember volt (természetesen iskolázatlan káder), annyira megijedt, hogy elbujdosott valahol a gyár környékén. Úgy kellett felkutatni és bátorítani, hogy ne féljen. Az étteremben már javában folyt a maggyűlés, amikor én a testemmel fedezve - bárhoz közel leültünk. A tekintetek természetesen ránk szegeződtek. Én felálltam és szót kértem. Lényegében ezeket mondtam: Sokan kívánták látni a személyzetist, hát itt van. Nézzék meg jól! Egyet azonban kérek: Senki se bántsa. Ez az ember senkinek rosszat nem tett, tehát nincs miért lakolnia. Nem is lett semmi baja egész idő alatt. Egy másik gyűlésen igen forró volt a hangulat. Olyannyira, hogy néhány forrófejű, aki nem is a gyárban dolgozott, csak úgy csapódott ide, az akkori főmérnök felett akart ítélkezni. Ekkor szót kértem és ezeket mondtam: Vegye tudomásul mindenki, hogy itt senkinek nincs joga mások felett ítélkezni. Ha valaki olyant tett, ami törvénybe ütközik, afelett majd ítélkezik a törvényes bíróság. Felszólalásom hatott, semmiféle felelősségrevonás nem történt. Az akkori párttitkár és a munkaügyi osztály vezetője azonnal

váltott és meg akarták alakítani, persze november 4-e után, a szociáldemokrata pártot. Pedig mindkettő erősen sztálinista irányzatú volt.

November 3-a szombati nap volt. A főmérnök már napokkal előtte unszolt, hogy menjek Szombathelyre a MÁV Igazgatóságra, mert elfoglalnak előlem minden jó helyet. Ez történt ezen a napon is. Kötélnek álltam és azt mondtam, hogy hétfőn (5-én) reggel elmegyek, de nem biztos, hogy ott is maradok. Elbúcsúztunk. Megöleltem, megcsókoltam és azt mondta, ha valami baj fenyegetné, üzenjen, szóljon és én megfogom védeni. Másnap, 4-én vasárnap reggel Úgy 8 óra körül az egyik munkatársam feleségével a piacra mentünk. Amint kiértünk a Kossuth utcára, hihetetlenlávány tárult elénk. Orosz katonák masíroztak az állomás felé, hátuk mögött pedig méltóságteljesen gördültek a tankok. Tejő Isten, - mondtam. Itt vannak az oroszok. Találkoztam a műszénkeverő telep vezetőjével, aki azt tanácsolta, azonnal menjünk Nyugatra, amíg nem késő, mert ennek nem lesz jó vége. Jó, jó, mondtam neki, te könnyen beszélsz, mert egyedül vagy. De én? Különbem sem látom okát, hogy miért kellene Nyugatra mennem. Nemcsak, hogy Nyugatra nem mentem, hanem november 5-én hétfőn reggel még Szombathelyre a MÁV Igazgatóságra sem. Csodálkozott is a főmérnök, mikor meglátott.

Azt hiszem, jól ráéreztem a dologra azzal, hogy nem mentem el Szombathelyre, mert jó pár évi börtönt megúsztam így. Az egyik Recsken velem együtt raboskodott igazgatóhelyettest tiltakozása ellenére vállukon vitték vissza a vasutasok az épületbe és mi lett a nóta vége? Ki vitték a temetőbe - ahogy a nóta mondja.

Kádár vérbírósága több mint 3 évre ítélte. Sajnálom, hogy Kocsis Károly, mert róla van szó, (aki letartóztatásakor az igazgatóság vezetőjének helyettese volt) már nem élhette meg a rendszerváltozást, mert - úgy tudom - kevéssel előtte meghalt. Róla még annyit, hogy ő „kivételes elbánásban” részesült Recsken. Külön cellát kapott. Több alkalommal, amikor kihallgatásra rendelték, a dimbes-dombos utat békaügetésben kellett megtennie. Pedig akkor már 50 év körül lehetett. (Mindezt attól tudom, akivel összezárták - nem nehéz kitalálni, hogy miért? - s aki eléggé meggondolatlanul még mondott egyet s mászt nekem, amit szegély Kocsistól tudott meg.)

Tehát maradtam a helyemen. November 4-e után - mint tudjuk - még jó ideig nem ment a termelés. Lassan azért beindult, de akkor meg nem volt tartálykocsi, amiben a kevés gázolajat szállítani lehetett volna. Érdekes módon ezért engem tett felelőssé a főmérnök mondván, hogy nekem van összekötöttem a vasútnál és tudnék szerezni, ha akarnék. Erre kimentem a vasútra egy másik üzemenrészben dolgozó társammal. Lett is tartálykocsi, csak hogy civil, fegyveres nemzetőrök jöttek a kocsikkal és kísérték rakottan vissza a rendeltetési helyére. Mivel fennállt annak a veszélye, hogy útközben lefoglalják, átveszik a rakományt az oroszoknak, én a nemzetőrök parancsnokának - emlékezetem szerint - a következő szövegű gépelt írást adtam: ezt a szállítmányt X gyár részére adtuk fel, tehát az ő tulajdonát képezi. Mindazok, akik megkísérlik az üzemananyagot a szovjet csapatoknak átadni, a magyar nép ellen vétenek és méltóak lesznek késoTb a Nemzet ítéletére. Persze ez aligha volt jó pont részemre a későbbiekben. Többször meg is fenyegettek velem.

Közben szerveződött a párt nálunk is. A főszervezők: főmérnök (később megbízott igazgató, mivel elődje - mint említettem - lemondott), a párttitkár és a raktárvezető volt. A főmérnök úgy '57 februárjában mindenkit, aki számba jöhetett,

magához rendelt. Szobája falán egy nagy világtérkép volt. A térképen a Szovjetunió határa erősen kinagyítva. Ilyen kisebb ürgék, mint én is, lestük, füleltük, hogy melyik nagy lépett be a pártba, s természetesen ez bizonyos mértékig gondolkodásra készítetett. Egyik nagyot megkérdeztem, hogy belépett-e már? Mire ő elkezdte a cipőjét nézegetni és azt mondta, úgy látom, hogy még nem sz...- s. Később azonban az lett, mert belépett. Úgy február végén, március elején, mire a nagyokkal már megerősödött a szerveződő párt, rám is sor került. A térkép segítségével elmagyarázták nekem is, hogy milyen hatalmas, nagy ország a Szovjetunió és hát legyőzhetetlen az SZKP, lám bennünket is, hogy segít az ellenforradalommal szemben, stb., stb. és hát lépjek be én is a pártba. Nemet mondtam. Akkor rendben van - összegezte győzködését a fő(mérnök) szervező. Ez a „nem” aztán végigkísérte életemet, munkámat a vállalatnál, amíg csak nyugdíjba nem mentem. Többször megaláztak emberi méltóságomba, még olyanok is, akiktől joggal elvárhattam volna a tisztességes bánásmódot, mert pl. egyikük sváb szüleit kitelepítették.

A „nem” első megrázó következménye 1957. április 3-án este ért. Úgy 10 óra körül csöngettek, dörömböltek a lakásom ajtaján. Az első álomból felriadva kérdezem: Ki az? Rendőrség - hangzott a válasz. Kinyitom az ajtót és három marcona ront be. - Maga a dr. Szalay? Én vagyok - mondom. Letartóztatjuk! Öltözzön fel gyorsan és velünk jön! Közben a feleségem már zokogott. Van letartóztatási végzésük? kérdeztem. Nincs és nem is kell - hangzott a válasz. De ne okoskodjon, hanem nyomás, mert különben visszük. Megcsókoltam feleségemet és azt mondtam: Vigyázz magadra és a gyerekekre, ne félj, visszajövök, hisz Recskről is visszajöttem.

A ház előtt egy 6-7 főből álló csoport várakozott, géppisztolyos ávosoktól őrizve. Nagy meglepetésemre köztük volt a ház még egy lakója, szintén vállalati dolgozó. Egy másik üzem műszakvezetője volt, fizikai létszámban. Ekkor jöttem rá, hogy csoportos ügryről van szó, s ez kissé megnyugtató.

A várbörtönbe kísérték, ahol egy szobában padlóra szórt szalmazsákokon egymás hegyén-hátán aludtunk. Három napig tartottak fogva, s utána kiengedtek. De volt, akit úgy öszszeverték gumibottal, hogy kék-zöld volt, s alig tudott menni.

Ez volt az első. A második április 30-án este, hasonló időpontban és hasonló körülmények között. Ez már nem zaklatott fel annyira, mert megtudtam, hogy afféle április 4-i és május 1-i biztonsági akcióról, - ahogy akkor nevezték a megbízhatatlan elemek begyűjtéséről - van szó. Ennek a másodiknak azonban volt egy melléközöngéje, amiből biztos következtetést lehetett levonni. Úgy este 6 óra után többen férfiak a főbejártnál beszélgettünk, s egyszer csak félrehív az egyik lakó- és munkatársam, aki vezető állásban volt, és azt mondja: utazzak el azonnal valahová. Megmondanád, hogy miért? - kérdeztem. - Elégedj meg ennyivel - háritotta el a kíváncsiságomat. - Hát ide figyelj! Ha ezt tegnap mondd és nem most 3-4 órával előbb, akkor sem utaztam volna el, mert én a családomat mindaddig nem hagyom el, amíg erre erőszakkal nem kényszerítenek. Mindenesetre az illetőnek ez a közlése arra a következtetésre juttatott, hogy itt nem a rendőrség keze, hanem valami vállalati maffia működik. Honnan tudta az illető, hogy akkor este elvisznek, ha nem a pártszervezés vezetőjétől? Hát nem világos akkor, hogy először is ők szolgáltattak ki az ávónak? Honnan tudhatták ők, hogy én nem léptem be a pártba? Csakis a főpártszervezőtől, akivel a közlő mindvégig jó viszonyban volt. Vajon azt miért nem mondták meg a rendőrségnek, hogy kritikus helyzetben

kiálltam a személyzetis és főmérnök mellett? Mi rosszat tettem én azzal, hogy nem álltam be a pártba és nem adtam fel a meggyőződésemet? Súlyos kérdések ezek, melyekre a magam részéről csak azt válaszolhatom, hogy rajtam verték el a port a simulékony együttműködők helyett.

Így, ilyen kiszolgáltatott helyzetben teltek, múltak a napok, amíg elérkeztünk a legkritikusabb ponthoz: Kiket bocsátanak el úgynevezett ellenforradalmi tevékenységük miatt? Ez '57 májusában-júniusában történt. Én onnan tudtam meg, hogy az elbocsátottak listáján szerepelek, hogy jöttem hozzám ismerős vasutasok, akik a helyemre pályáztak és közölték, hogy a főmérnök vasutast keres helyettem. A dolog meglepett, mert őszintén szólva azért erre mégsem számítottam, annál inkább sem, mert együtt gyerekeskedtünk Ajkán, de én ennek az együtt gyerekesedésnek mindvégig csak a hátrányát éreztem. Bementem hozzá és elmondtam, hogy mit hallottam. A hír igaznak bizonyult. Bármilyen furcsán hangzik, és képtelenségnek tűnik, de ekkor határoztam el magamban, hogy segítségért fordulok Dobos József államvédelmi tiszttel, a zalai olajipari vállalatok főkapitánysági összekötőjével 1957. június elején, a lakásán történt találkozásomat leírnám, hadd közöljem a T. Olvasóval, hogy a további folytatásokban a főcímnem megfelelően a recski emlékeimről lesz szó. Ebben a részben azonban tájékoztatást kell adnom arról, hogyan jött létre a találkozás, miként zajlott le és mi lett az eredménye? Abban az időben a felesége, aki rendkívül kedves, barátságos és csinos asszony volt (már előbb meghalt, mint a férje) telefonközpontusként dolgozott a finomítóban. Ez adta az ötletet, helyesebben elősegítette a kapcsolat felvételét. Megkértem: közölje férjével, hogy beszélni szeretnék vele a lakásán és üzenje meg, melyik napon, hány órákor tudna fogadni.

Kitört belőlem a zokogás...

Másnap megkaptam az időpontot és harmadnap délután 4 óra után felkerestem a Szabadság szobor mögött, a József A. utca jobb oldali első házban levő lakásán. Úgy éreztem, találkozásunk meglepi, de ezt igyekezett palástolni. Bevezetett a szobájába, leültetett és kérdezte, milyen célból jöttem? Gondolható, hogy magamban küszködtem még akkor is, mikor már elkerülhetetlen volt, hogy beszéljek. Mit mondjak neki? Azt, hogy a vállalatától el akarnak küldeni? De hiszen ő tudja, hogy Recsken voltam és ha elküldenek, nem ok nélkül teszik. Ha meg ok van rá, akkor neki ezt tudnia kell és ezért úgyis hiába. De - hoztam fel magamban egy másik ellenérvet - nem hiszem, hogy tudja, mi volt nálunk azokban az időkben, mert őt egyetlen egyszer sem lehetett látni, míg a szombathelyi lefogóim közül az egyik gyakran megjelent az '57-es év elején. Ez viszont azt sejtette velem: nem tudja, mi a bánatom, tovább nem is töprengtem és belevágtam mindjárt a közepébe:

- Segítségért jöttem és ne haragudjon, hogy ezzel zavarom.

Röviden válaszoltam az „ellenforradalmi” idők alatti tevékenységemet, ahogy az előző részben ezt leírtam. Biztosan észrevehette feldőlt lelkiállapotomat, mikor a végén azt kérdeztem tőle: mondja meg, hová menjek most két apró gyerekkel, a feleségemmel, ha még a lakásból is kitesznek? Hol fogok családommal fedezet és munkát találni, ha rám fogják, hogy ellenforradalmár vagyok? Szóba sem állnak velem, nemhogy munkát kapjak. Nem elé, hogy ártatlanul elhurcoltak Recskre, mely idő alatt feleségem hihetetlen szenvedéseken ment keresztül, szinte éhezett, koplalt a

gyermekkel együtt és most is itt állok egy újabb tragédia előtt.

- Segítsen rajtam Dobos úr, mert Ön tudja, hogy én egyenes ember vagyok - kértem most már kissé nyugodtabb hangon.

Az államvédelmis tiszt úgy látszik, jó pszichológus volt, mert nem szakított félbe, hagyta, hogy mindent kiöntsek magamból. Amikor befejeztem, nyugodtan, emberségesen a következőket mondotta:

- Csillapodjon és nyugodjon meg, maga nem lesz elbocsátva az állásából.

Az első hallásra azt hittem, hogy hallucinálok, de aztán felfogva a szavak értelmét, feltört belőlem a zokogás és arcomat két tenyerembe temetve szinte sírógörcsöt kaptam. Ismét megvárta, amíg lecsillapodom és így folytatta:

- Nézze, ha én itthon vagyok és nem vezényelnek el Szegedre, akkor magát egyszer sem gyűjtötték volna be. Én tudom, hogy az ellenforradalom alatt nem csinált semmi olyat, ami kétszeri begyűjtését és pláne most az elbocsátását egyáltalán indokolná. Ezt azért állíthatom, mert ez év (1957.) február elején mentem Szegedre, addig pedig az ellenforradalom lényeges történései lezajlottak. Ezért nyugodjon meg és nyugtassa meg a feleségét is. Én garantálom, hogy maga megmarad az állásában.

Szavaira nem tudtam válaszolni, mert ezt nem lehetett megköszönni. Ehelyett azt kértem, hadd mondjak el vele kapcsolatban egy olyan érzelmi megnyilvánulásomat, amelyet kétségtelenül ez az emberi magatartása váltott ki belőlem. November 4-én reggel, amikor a piacra mentem, szembe találok az orosz csapatokkal a Kossuth utcán és visszafordultam. Eközben észrevettem, hogy a Dózsa liget sarkánál (akkor még dohányos bódé volt ott) 5-6 rongyos ruhába öltözött férfi búcsúzkodik, csókolgatják egymást. Az egyik férfiben Önt véltem felismerni. Jól láttam?- kérdeztem.

- Igen, jól látta, az egyikük én voltam. Akkor engedtek ki bennünket a Várbörtönből, ahol halálra voltunk ítélve.

- Én a társait nem ismertem, de Önt nagyon megsajnáltam.

- Hát látja, ilyen ez az élet - zárta le Dobos József ezt.

A maradásnak ára volt...

A gyárban közben egyre inkább normalizálódott az élet. Úgy látszik beletörődött mindenki a sorsába, már aki nem tolta Kádárék majdnem tengelytörést szenvedett szekerét. Kíváncsi voltam, hogy a Dobos úrral történt találkozásom után hogyan alakul a sorsom, ezért bementem az illetékeshez, mondja meg őszintén állás után kell-e nézmem?

- Hát nem is tudom - mondta. - Aki időt nyer, az életet nyer.

- Hogy értsem ezt? - kérdeztem.

- Hát úgy, hogy talán maradhatasz.

És maradtam, hála Dobos Józsefnek. De ennek a maradásnak nem kis ára volt. Ott rúgtak belém, ahol tudtak. A legtöbb vezetőtől a párttitkáron keresztül a legutolsó, megtévesztett segédmunkásig. Hogy némi önvédelmem legyen, bekapcsolódtam a szakszervezeti munkába, részt vettem a Zalai Bitumen című üzemi lap írásába, majd ennek megszűnte után a zalai olajosok központi újságának, az Olajmunkásnak külső, illetőleg üzemi tudósítója lettem. Ez az elfoglaltságom - természetesen a munka mellett - nemcsak bástyát jelentett nekem, hanem csekély anyagi járandóságot is. Ugyanis az Olajmunkás a cikkeket után valami kis honoráriumot adott.

A legnagyobb védelmet azonban számomra a hatvanas évek elejétől több mint tíz éven át a volt szakszervezeti titkár

jelentette, akinek a mostani (Kovács K. tér 1.) lakásomat is köszönhetem. Tudom, hogy erre sokan felkapják a fejüket, mert fegyelmi úton (nem politikai és nem pénzügyi volt) váltották le, de ilyen ügy miatt más gazdasági vezetőt is le lehetett volna váltani. Ezt most már nemcsak én mondom, hanem biztosan mások is. Hiszen egy vezetőről akkor mernek csak nyíltan beszélni, ha már nyugdíjba ment az illető és nem tud ártani. Szóval megúsztam az elbocsátást. Pedig készültem rá, mert azt terveztük, hogy elmegyünk Pécsre uránbányásznak. Engem a Dobos úr mentett meg ettől, társamat pedig az, hogy belépett a pártba. Nem tudtam elítélni miatta, mert neki is két gyermeke volt.

Hadd említsem meg azonban szomorú szívvel azokat, - ha nem is név szerint, mert hiszen neveket eddig sem mondtam - akiket a mindjobban lábra kapó és dühöngő Kádár-terror az utcára dobott. Egy számviteli osztályvezető (nős, két gyermekkel, két gépészmérnök, két vegyészmérnök (az egyik nő), egy laboráns és egy műszakvezető. Ez utóbbi szintén nős volt, egy gyermekkel. De ezzel még nem volt befejezve.

A szovjet bíróságok által két - 7-8 évre - Oroszországban elitét személy is dolgozott a gyárban. Az egyikük már meghalt, a másikuk még él. Ezt az élet aljas módon egy évre internálták Kistarcsára. Mondanom sem kell, hogy a vállalat vezetése segedelmével, pedig a felesége akkor már terhes volt. Férje lefogása után elment a vállalati illetékeshez, hogy legyenek tekintettel terhességére. A válasz; Asszonyom, nem tudok magának segíteni. De az isten malmai lassan őrlnek. Internáltunk megjött Kistarcsáról is és bár tönkretették idegileg és lelkileg, de fizikálisan ma sem rokkant. Honi tönkretevője azonban már évek óta süket és fehér bottal jár. Őszintén kívánom neki, hogy legalább a fehér botot mielőbb dobja el, javuljon meg látása és végre tudjon az emberek szemébe nézni.

Ezzel a gyár forradalom alatti helyzetének leírását be is fejezem. Nem volt szándékomban senkit sem megbántani és ezért is nem említettem neveket. De a rajtam esett sebek ma is sajognak, ha az indulatok már régen el is csitulnak. Mindenesetre nem akartam senkit sem megsérteni. Ezt azért mondom, mert ha valamelyik szerepkörben valaki felismerné önmagát és ez rá nézve a rendszerváltás óta nem éppen hízelgő, azért ne engem okoljon. Szálljon önmagába és gondolkozzon el tettei fölött, mert én csak száraz tényeket írtam le.

Az ellenségén is segített

Most időben ugorjunk nagyot, hogy Dobos József - aki nyugdíjazása óra alezredes volt - kivételes emberi tisztességét megerősíthessük.

1976. januártól én is nyugdíjba mentem..Ő - úgy emlékszem - még előbb, mivel tudjuk, hogy a rendőrök 55 éves korban menetnek el. Amíg aktívak voltunk - esküszöm - csak köszöntöttük egymást. Azután kezdtem el én hozzá közeledni. A közeledésből barátság kezdett kifejlődni. Néha megittunk itt-ott egy-egy fröccsöt. Egy alkalommal a Göcseji úti hegyközségi borozóba tértünk be. Egyszer csak azt mondja a Jóska:

- Látod azt az ember ott, annál az asztalnál?
- Látom és mi van vele?
- De ismerned is kell!
- Hogyne ismerném, hiszen nálunk a gyárban volt hegesztő.
- És azelőtt?
- Azelőtt meg úgy tudom, AVH-s volt. De meg is látszik rajta, mert a szeme sem áll jól. Engem is megfenyegetett, ha

nem engedem el két női beosztottamat népitánc-próbára munkaidő alatt, akkor majd elintéző. De nem igen féltém tőle, mert tudtam, hogy akit civilbe öltöztettek, azt ezért vagy azért, de kirúgták a testületből. És őt miért? - kérdeztem.

- Azért, mert ő volt az, aki engem a lakásomon letartóztatott és a Várberőntönbe csukattott.

- És te ezt csak így mondd?

- Hát hogyan mondjam? De mondom én még ennél többet is neked. Mikor kirúgták, én voltam az, aki a finomítóban munkát szereztem neki. Az istennek sem akarták felvenni és azzal érveltek, ez az ember az ellenség oldalára állt át és engem is akasztófára akart juttatni, hát hogy kérhetek akkor én részére munkát? Erre azt mondtam: ez az ember valóban nem érdemli meg, hogy valaki is és különösen én pártfogoljam, de van felesége és két gyereke, akik apjuk bűne miatt nem halhatnak éhen. Ennek az embernek tehát valahol dolgoznia kell.

Ezzel a cselekedetével Dobos József még emberibb lett a szememben.

Egy másik alkalommal meg a nagypostai újságospavilonnál találkoztam vele. Hátról megveregettem a vállát. Megfordul és kérdzem, csak nem a szép nőket nézegeted itt a címlapokon?

- Á, dehogy! Nincs nekem ahhoz kedvem.

- Láttam, hogy nagyon kedvetlen, ezért gondoltam, egy kis kikapcsolódásként meghívom egy fröccsre, de visszautasított.

- Hát miért? Mi bajod van? - kérdeztem.

Szomorúan mondta: meghalt a feleségem.

Utólagos bocsánatkérés

Őszinte részvételemet tolmácsoltam, megkérdezve: most hol vagy, hogy vagy?

- Hát a lakásomon, de nem szeretek egyedül otthon lenni. A lányaim főznek és mosnak rám. Igazán nagyon rendesek, de az anyjukat nem tudják pótolni. Az unokáim azok, akik kissé vigaszt jelentenek.

- Hát akkor gyere, felmegyünk hozzám - invitáltam. - Én is egyedül vagyok, mert a feleségem dolgozik, bár ha otthon lenne az sem zavarna. No gyere, elbeszélgetünk egy kicsit.

Elmondta, a felesége beteg volt, az utolsó időkben már a kórházban feküdt. Majd így folytatta:

- Nagy bánatom, hogy halálos ágyánál nem lehettem ott. halála előtt a lányaim voltak mellette. Utolsó kérése ez volt: Mondjátok meg apunak, ha meghalok, egyházi temetésben részesítsen. Mondjátok meg azt is, hogy nagyon szerettem és szeretem most is. Ezek voltak az utolsó szavai. Lányaim zokogva adták át utolsó kívánságát. Mivel feleségem utolsó kívánsága szent volt előttem, egyházi szertartással temettettem el. Sokan voltak a temetésén, köztük 20-25 volt tisztársam is, akik részvétüket nyilvánították. A temetés után következő napokban, hetekben éreztem igazán, hogy mit is jelent egy hűséges feleség, aki emberét tűzön-vízen át követte. Teljes melankóliába estem és kerültem az embereket is. Úgy két hét múlva kapok egy levelet pártszervezetemtől, melyben közlik, hogy azért, mert feleségemet egyházi temetésben részesítettem, pártfegyelmet indítanak ellenem. A tárgyalás napját megjelölve felszólítanak, hogy jelenjek meg. Egy szavazaton múltott, hogy nem kaptam pártfegyelmet.

Az utolsó szavaknál már zokogott. Lehetetlen volt nem arra gondolnom, hogy akkor én zokogtam az ő lakásán, most meg ő az enyémen. Az jutott eszembe, amit ő mondott nekem, hát

ilyen ez az élet. Mikor lecsillapodott, így folytatta: én, aki olyan odaadással, hűséggel végeztem dolgomat, aki harcoltam egy életen át a pártért, most odajutottam, hogy majdnem kizártak! Hiába mondtam, hogy nem én, hanem a feleségem akarta az egyházi temetést, nem számított semmi...

- Ne bánkódj emiatt - vigasztaltam. - Akik ismernek, azok továbbra is megbecsülnek.

Majd, hogy mátra tereljem a szót, megkérdeztem tőle, amit már többször akaitam, miért akart beszervezni a hálózatba?

Egy kissé meglepődött, majd így válaszolt: - Elsősorban azért, mert Recsken voltál. Azt hittem, könnyen fog menni, de menetközben már láttam, hogy kemény fába vágtam a fejszemet, hiszen nehéz diónak bizonyultál, gerincesen viselkedtél. Én ezt becsültem és becsülöm benned most is.

Elismerem, hogy a szombathelyi lefogatásod egy durva módszer volt, nem lett volna szabad azt végrehajtanom. De mentségül szolgáljon, éppen előtte kaptam feletteseimtől egy figyelmeztetést, hogy elégedetlenek a munkámmal, vagyis tettemet ez motiválta. Most is nagyon sajnálom...

Egyébként Dobos József székesfehérvári volt, a felesége is, az apja a MAV-nál kovács volt. Ott végezte el a gépipari technikumot, s így pályázta meg a rendőrséget egy ismerőse tanácsára. E látogatás után meghívtam az egyik vasárnap ebédre, ami jól esett neki. Feleségemet akkor ismerte meg, s arra kérte, hogy ne haragudjon rá.

- Óh, dehogyan - hangzott a megnyugtató válasz.

Ez volt az utolsó találkozásunk, utána már csak a halálhírért hallottam.

Ennyivel tartoztam Dobos József ny. rendőr alezredes emlékének.

Nyugodjon békében!

Hol volt a kényszermunkatábor?

Bár sok szó esik manapság a recski kényszermunkatáborról, s annak szerencsétlen foglyairól, mégis gyanítom, hogy sokan nem tudják, hogy hol volt?

Recski nevét természetesen onnan kapta, hogy a megsemmisítőnek szánt munkatábor Recsk község mellett volt. Mi az, hogy nem csak kényszer - hanem egyúttal megsemmisítő tábor is volt? „Vannak, akik állítják, - közöttük olyanok is, akik bizalmas információhoz juthattak-, hogy ezeket a kényszermunkatáborként kezelt bányákat az Államvédelmi Hatóság - szovjet mintára - büntető vagy éppen megsemmisítő tábornak szemelte ki.”

De hol van ma a Recsk község? A „recski kényszermunkatábor az Északi Középhegységhez tartozó Keleti-Mátra északi oldalán feküdt, az északi szélesség 47 foka, 53 perce és a keleti - olvashatjuk az egyik fogoly: Sztáray Zoltán: A recski kényszermunkatábor c. írásában - hosszúság 20 foka, 7 perce metszette.

Pontos helyét meghatározhatjuk úgy is, hogy Magyarország térképén a Kékestető és Sirok község meg Parádfürdő és Kisnána között húzunk egy-egy egyenest: ezek a tábor területén keresztezik egymást.

Am ha így körülményesnek tűnik a földrajzi meghatározás, adódik egy sokkal egyszerűbb lehetőség is: a budapesti Kartográfiai Intézet által 1957-ben kiadott, a Mátra hegységet ábrázoló, ÁETH 83/1957. számú 60.000-as léptékű turisztikaképen a tábor helye világosan fel van tüntetve, ahogy az olvasó a mellékelt térképrészletről láthatja is.”

Mielőtt még a saját és velem együtt volt vasutas társaim

recski életét ismertetném, szükséges szólni arról, hogy tulajdonképpen kik és hányan voltak Recsken? A hiteles források szerint számuk 1500- 1550 fő volt. Három csoportot lehetett megkülönböztetni. A 100-150 fős hatvani vasutasok csoportját, a civil csoportot, számuk mintegy 1200 fő és a mi 200 fős szintén vasutas csoportunkat.

Ki miért került Recskre?

A hatvani vasutasok azért, mert a szerzetesrendek megszüntetése után 1950. tájkán védelmükre keltek a Hatvanban tevékenykedő és az ÁVH által erőszakkal elhurcolt ferences atyáknak.

A civil, tehát a legnagyobb csoport tagjai a legkülönbözőbb okok miatt. Ahányan voltak, annyi ok. De tévedne, aki azt hinné, hogy ők tisztán értelmiségiek voltak. A bányásztól, az asztalostól a szocdemtől, a zsidótól, a kommunistától, a volt hortysta tiszteltől, a kulákoktól, de állítólag még Rákosi kegyvesztett testőreitől kezdve mindenféle fajta népség közöttük. Érdekes, hogy papokról vagy más egyházi személyekről nem lehetett hallani. Akadt viszont fogoly, aki azelőtt katonatiszt volt és recski szabadulása után végezte el a teológiát, s szentelték pappá. Ez úgy történt, hogy Recsken megfogadta - természetesen nőtlen volt - ha épségben szabadul, akkor elmegy papnak. Megszabadult és teljesítette fogadalmát. Ma Bicskén plébános Tabódy István volt recski fogoly. (Aki a recski filmet nézte, az láthatta és hallhatta őt is.)

A harmadik csoport a mi vasutas csoportunk volt, a statisztika szerint 200 fő. Az ország 6 vasútgazgatóságának dolgozóiból került ki a többség, de voltak közöttünk külszolgálatosok is. Ellenünk az volt a vád, hogy az oroszok bejövetele előtt az un. Üv. B-ben teljesítettünk szolgálatot. Az Üv. B. 1945. előtt Üzletvezetőség (ma igazgatóság).

Bizalmas, más szóval katonai csoportját jelenti, ahol mi teljesítettünk volna szolgálatot, s mint ilyenek, kémelhárítási tevékenységet fejtettünk ki. Olyasfélével vádoltak, hogy ami a katonaságnál a defenzív osztály volt, melynek a régi seregben Kádár Gyula vk. ezredes volt a vezetője, s ilyen minőségében a németek ellen dolgozott és ezért Sopronkőhidára került, ahogy ezt a „Ludovikától Sopronkőhidáig”, a Tények és tanúk sorozatában megjelent 600 oldalas könyvében részletesen leírja.

Természetesen ez szemszédett hazugság volt, hogy azok, akik az Üv.B-ben dolgoztak, kémelhárítók lettek volna. Az Üv. B. egy katonai politikai csoport, vagy osztály volt, amely a katonákat, eszközeiket, német, vagy éppenséggel magyar katonákat, sebesülteket szállító vonatokat irányított a felügyeleti hatóságként mellettük székelő vasúti katonai parancsnokság kívánságára, utasítása szerint. És aki nem az Üv. B-ben dolgozott, mint pl. a szombathelyi igazgatóság volt két vezetőhelyettese Kocsis Károly és Szücs József műszaki főtanácsosok, meg Keresztesi Ferenc főkönyvelő-főfelügyelő?

Minden valószínűség szerint Kocsist azért vitték el, mert csendőr ezredes volt az apja. Szücsöt azért, mert szerintük a jobb oldali szocdem párt vezetője volt. Keresztesit pedig azért, mert Erdély visszacsatolásakor a Szeretfalva térségében készült vasút építésénél fogtak rá valami kémkedésfélére. És engem, mert én sem voltam Üv.B-s? Engem meg azért, mert szerintük a kolozsvári Üv.B-ben dolgoztam, ami természetesen nem igaz. Sem a kolozsvári, sem a szombathelyi Üv.B- ben nem dolgoztam soha.

Most térjünk vissza 1953. március 26-án este 6-7 órára,

amikor mint a barmokat betelereltek bennünket egy barakkba, ahol a földre szórt szalmazsákokra feküdtünk holtfáradtan és én a mellettem fekvő Vörös Ádám főfelügyelőtől, a Keleti pu. volt főnökétől kérdésemre, hogy hol lehetünk, azt a felvilágosítást kaptam: Hát hol lennénk, a Szovjetunióban. Csapon vagyunk. Ebben a tudatban, mély elkeseredéssel merültem álomba. Reggel, mikor felébredtem, megtudtam, hogy nem a SZU-ban, hanem „csak” Recsken vagyunk. De örömöm nem tartott sokáig, mert percek múlva borzalmas ébresztő volt. Ügy 6 óra körül lehetett, mikor berontott 2-3 smasszer, s „mint az örült, ki letépte láncát” a szó szoros értelmében gázoltak rajtunk keresztül. Ordítottak és ütöttek, vágta bennünket. Föl a magas ágyakra, le békaügetés, hasoncsúszás, egylábra állás, guggolás, bukfenec, s ami megfélemlítési módszer csak elképzelhető, mindent csinálhattak velünk. Tartott ez mintegy fél óráig, s utána elvonultak, mintha mi sem történt volna. Szegény öregeket, az 50-60 éveseket (én 38 voltam), nagyon sajnáltuk.

Ez volt emberi méltóságunk, önérzetünk első kiöletése és most ébredtünk rá, hogy hova is kerültünk. Az öregebbek, mint a kutyák nyaldosták, törölgették sebeiket, zúzódásaikat és sírtak, mint a gyerekek, mi megsimogattuk, vigasztaltuk őket.

Később - azt hiszem a miskolci vasutasok közül – egy magas termetű segédtiszt társunkat neveztek ki parancsnokunknak, akinek az volt a feladata, hogy minden alkalommal, amikor bárki smasszer beállított hozzánk - s ez elég gyakran történt - smasszeri stílusban sorakoztasson bennünket. Nem hiszem, hogy kápó volt a parancsnokunk, de nem is barátságos.

Mindez a 8-as barakkban történt, ahova később egy Laci keresztnévű fiatal, hamisítatlan pesti vagány személyében egy „öreg ürgét” kaptunk helyettes parancsnoknak. (Az ürge elnevezés onnan ered, hogy a smasszerok csak ürgének szólították a külső rabokat. (Budapestben az Orczy téren egy teremben volt egy recski gyűlés. A terem be volt zárva, s a téren többen várakoztunk. Mivel engem nem ismertek, kérdezték? Te is ürge vagy? Igen! De én vasutas ürge voltam - feleltem - s töledek szigorúan el voltunk különítve. - Igen, emlékszem, a 8-as és 9-es barakkban voltatok állandóan bezárva – mondta közülük az egyik. Ugyanez történt velem Budán, a Rác Aladár utcai Budai vendéglőben, a Hazai Recski Szövetség alakuló gyűlésén. Amikor be akartak mutatni Kéri Kálmán rabtársunknak, Kálmán bácsi a homlokához emelte jobb kezének tenyerét és úgy nézett, mint aki a recski múltjában keresi a nevemet. Mire én: Ne gondolkozz Kálmán bácsi azon, hogy ki vagyok, mert én vasutas ürge voltam.

- Nem is azon gondolkoztam, hogy hívnak - mondta, - hanem azon, hogyan lehetséges az, hogy van olyan recski rab, akit én nem ismerek? Hát így már értem, mert tudom, hogy ti el voltatok különítve.)

Vidám fickó volt ez a Laci, jóindulatú és mindig a Váci utca. Váci utca c. akkori slágert kellett énekelniük neki, amihez természetesen egyáltalán nem volt kedvünk.

Amíg a 8-as barakkban voltunk - kb. 2 hónapig –, napirenden voltak az atrocitások. Helyzetünk akkor kezdett valamiképp javulni, amikor átkerültünk a 9-es barakkba, ahova a Laci parancsnokunk már nem jött velünk. Sajnálunk is, mert ki tudja, milyent kapunk helyette. Szerencsénk volt, mert két olyan öreg ürgét kaptunk, akik jól bántak velünk. Az egyik szintén Laci volt, a vezetéknévére nem emlékszem, a másik pedig Juhász Géza, aki akkor két-három évvel előtte még a Vasas csapatban játszott. De hogy erős lövése lehetett azt abból sejtettem, hogy egy ízben, amikor két öreg borbély ürge jött be hozzánk borotválni, az egyik Figarót úgy rúgta észrevétlenül,

persze viccből fenékebe, hogy szegény majdnem megfordult a tengelye körül.

Igen ám, de borbélyunk ezt már nem viccnek könyvelte el, mert annyira feldühödött, hogy majdnem lekent egyet az apró termetű Junásznak. Mérgét csak fokozta, hogy előttünk is röstellte a dolgot. Véletlenül találkoztam ezzel a borbélyunkkal a Jurta színházban tartott egyik recski gyűlésünkön, s mikor megtudta, hogy én vasutas voltam, mondta, hogy ő volt az egyik borbélyunk. Nagy volt az örömünk, de azért nem átalítottam megkérdezni tőle, emlékszik-e, mikor a Junász Géza úgy fenékebe rúgta. Hogyne emlékeznek - válaszolta - de akkor majdnem megharagudtam Gézára, mert nem csak hogy fájta a rúgása, de szégyelltem is előttemek.

A társaságnak azonban csak kb. a fele ment át a 9-es barakkba, mert a többinek egy részét vagy elengedték, vagy bíróság elé vitték. Elengedték pl. a szombathelyi Gáspár és Rác hivataloságát párost. Bíróság elé vitték Kocsis főtanácsost, Sótonyi és Merész főintézőket és még többeket, a többi igazgatóságából is, természetesen korholt vádak alapján, de ez nem akadályozta Rákosi bíróságait, hogy 2-3 vagy 4 évet sózzon a nyakunkba. Sótonyi Jóska mesélte, mikor letartóztatták egyenruhában volt. Az egyik óvás kérdezte tőle: Foglalkozása? MÁV főintéző - válaszolta. Erre mindkét vállapján leszakította és gúnyosan azt mondta: csak volt!

Kérdezhetné bárki, hogy a mi csoportunkat miért nem vitték munkára, hisz a hatvaniak és a civilek is dolgoztak. Hogy dolgoztak, az nem is kifejezés: halálra dolgoztatták őket. Nem volt védősikak, meg kesztyű... a munkaviszonyok, majd végig elviselhetetlenek voltak: a nyilvánvalóan erre kioktatott ÁVH-sok még a legkönnyebbnek tetsző munkát is valóságos emberkínzásá tudták varázsolni. Ez az egyik bizonyítékunk arra, hogy a recski kényszermunkatábor elsősorban fenyítő, büntető intézmény volt, ahol nem a munkateljesítmény, hanem a munkát végzők kínzása volt a cél.

A táborban fogva tartottak között talán két ember akadt, aki valaha is dolgozott kőbányában, tehát az elvégzendő munka mindenki számára új volt, különösen új volt azok számára, akik egész életükben soha semmiféle fizikai munkát nem végeztek. Olyan munkakövetelményeket szabtak meg, amelyeket eredetileg jól felszerelt kőbányákban dolgozó szakmunkásokra alkalmaztak. Szerszámok híján gyakran pusztá kézzel végeztünk földmunkálatokat, bontottunk a hegy oldalából szikladarabokat. Amikor már szerszámokat kaptunk, ezek minősége csapnivaló volt, a nyelvük nyers, nehéz, minduntalan feltörték a kezünket.” - írja Sztáray Z. a már említett művében. Az embertelen munkaviszonyok miatt sokan Recsken lelték halálukat, ahol elföldelték őket, mint a kutyákat és máig is jeltelen sírban nyugsznak.

Ki tudja hányan! Skublics Ödön ny. iroda vezető, az egyik volt rab írja a Magyar Hírlap 1989. július 14-i számában az én előző hónapban ugyanezen lapban megjelent olvasói cikkemhez való hozzászólásként: idézem: „Az ő (hatvani) csoportjukba tartozott Vörös József mozdonyvezető is, aki a kőbányában baleset folytán veszítette életét. A másik csoportból - írja Skublics tovább - azokról, akik 1953-ban kerültek Recskre (ezek mi voltunk: Sz.Gy.) mi régi lakók nem sokat tudtunk. Külön táborrészben voltak... Elkülönítésünkre az is jellemző, hogy a recski rabkórház három orvosa közül is csak egy: dr. Ács László mehetett be ehhez a csoporthoz. Magam is szem- és fültanúja voltam annak az esetnek, (hogy dr. Ács belgyógyász kikérte dr. Hunyadi Sándor sebész véleményét, mivel az egyik elkülönített csoporthoz (nálunk: Sz.Gy.) lévő rabnál kisebb sebészi beavatkozást kellett

elvégezni. Onnan azonban nem jöhettek ki a kórházba és - mint említettem - még a sebész szakorvos sem mehetett be.”

Ki volt dr. Ács László, a rabkórház vezető főorvosa?

Megoszlanak a vélemények. Faludy György, a neves költő - szintén recski rab volt - a Pokolbéli víg napjaim c. könyvében úgy jellemzi, hogy egy lojális, a társaival együttérző rabtársuk volt, aki mindent elkövetett, hogy valamilyen betegség címen mentesítse őket a munka alól. Erdey Sándor - mondani sem kell, hogy szintén ott raboskodott, ma Münchenben él - pedig A recski tábor rabjai c. könyvében, úgy jellemzi Ács doktort, mint egy Mengelét, aki szándékosan, szadista hajlamoktól vezérelten „gyógyításával” több rabtársát segítette át a másvilágra. Azt hiszem, az igazságot a Kaliforniában élő dr. Sztáray Zoltán írta meg róla az egyik hozzám küldött levelében. Eszerint nem volt Mengele, de azért angyal sem. Egy gyáva fickó volt, s ez szülte benne helyenként a rabtársaival való – kegyesnek éppen nem nevezhető - bánásmódot. Két orvostársa is félt tőle.

Tény, hogy a tábor parancsnokságának ő imponált a legjobban, s így őt tették meg a rabkórház főorvosává.

Egy biztos - írta nekem Sztáray - komoly betegségük ellenére sokakat nem vett betegállományba, pedig ha valaki, ő megtehetette volna. S ez nem is lett volna gesztus tőle egyrészt, mert a parancsnokság megbízott benne, másrészt pedig a betegség igazán indokolt lett volna. Mindennél többen mond azonban az, hogy morfinista volt és ez határozta meg magatartását. Én nem szorultam rá egyszer sem. De az a társunk sem vette igénybe segítségét, aki valamiféle fogóféllével maga húzta ki az egyik fogát.

Tehát, mint Skublics Ödön is tanúsítja, a mi csoportunk egy titokzatos csoport volt, mint számunkra manapság a Marson lakók, akiknek még azt a kedvezményt sem adták meg, hogy dolgozhassunk.

A kedvezmény szót azért nem tettem idézőjelbe, mert mindannyian azon a véleményen voltunk, hogy sokkal szívesebben dolgozhassunk.

A kedvezmény szót azért nem tettem idézőjelbe, mert mindannyian azon a véleményen voltunk, hogy sokkal szívesebben dolgoznánk, mint hónapokon át bezárva lenni egy barakkba, mint valami cellába, ahova nemcsak a Nap nem sütötP be, de szellőztetés hiányában szinte levegőt is alig kaptunk.

Mi vasutasok miért nem dolgozhattunk Recsken?

Ez még 40 év múltával is titok maradt. Sokat törtük a fejünket, töprengtünk, gondolkodtunk, de a titkot nem sikerült megfejteni. Annyira óvtak bennünket a „szabadon” levő, helyesebben a szöges dróttal körülkerített táboron belül a sűrűn felállított géppisztolyos, a sötétedés beálltával reflektorok fényében úszó őrtornyokban levő őrkatonák által vigyázott tábor területén szabadon, de kényszerutakon mozgó és dolgozható rabtársainktól, hogy igazán irigyeltük őket. Mikor hallottuk a barokkunk előtti elvonulásokat, nem hangos, hanem egyenletesen zümmögő beszédüket, akkor mindegyikünkől kitértek Told Miklós szavai: „Hej, ha és is, én is köztetek lehetnék...”

Amikor éjszaka kihallgatásra vittek bennünket - de mindig éjszaka, hogy nagyobb legyen a megfélemlítés - a felkísérő smasszer mindig ránk ordított ezekkel a szavakkal: a fejét a hóna alá dugja és nem néz se jobbra, se balra! Tehát még az sem volt szabad, hogy a fényárban úszó táborban körülnézzünk, hol van a többi barakk, utak, egyéb épületek, vagy éppen a parancsnokság?

Miért volt a szigorú biztonság?

A kérdést talán kár is volt feltenni. Igen, azért, hogy senki ne tudjon megszökni. A tábor foglyainak őrizetét olyan magas fokon valósították meg, hogy szinte elképzelhetetlennek tartotta bárki is, akár smasszer, akár rab, hogy innen valaki is megszökhessen. Különösen vonatkozott ez ránk, vasutasokra, akiket - mint említettem - még az Isten szabad ege alá sem engedtek ki. Ezek után már le sem merem írni. Mégis sikerült két rabnak megszöknie. Az első önként feladta magát, de a második eljutott Bécsbe.

Ezt még az amerikai menekültügyi hivatal emberei sem hittek el akkor Bécsben, az osztrák-magyar határon is átszökött recski rabnak. De hallgassuk meg erről Sztáray Zoltánt, hogyan írja le a hihetetlennek tűnő második szökést, a recski kényszermunkatábor című írásában.

„1952. május 20-án, vasárnap, a tábor nyolc rabja mégis megszökött. Fényes nappal a kettős külső kerítésen keresztül az őrtoronyban álló, géppisztollyal felszerelt ÁVH-sok szeme láttára. Az egyik rendkívül intelligens (ez volt Michinay - Sz.Gy.) és merész társunk eszelte ki a tervet. Titokban a tábor műhelyeiben szereztek, átalakítottak egy ÁVH-s egyenruhát, sapkát, majd fából faragtak egy géppisztolyt.

Egyikük így ÁVH-s örneke álcázva magát az építőanyagokat vivő hét társát kikísérte a tábor külső kerítésén kívüli robbanóanyag raktárhoz, ahol - túl az örök látókörzetén - bevetették magukat az erdőbe. A kerítésen való túljutásra főként az adott lehetőséget, hogy a robbanóanyag raktár magasságában az ÁVH-sok ideiglenesen átvágták a szögesdrótszálakat az építési anyagok szállításának megkönnyítésére, s csupán összekötötték, összeakasztották azokat, amikor a munka a robbanó-anyagraktárnál folyt.

Biztosak voltak abban, hogy közvetlenül két toronyőr között lehetetlen a szökés.” (Ez volt az a bizonyos narancshéj – Sz.Gy.)

Terror nemcsak Recsken

A szökés felfedezése után irtózatossá vált a terror következtet nemcsak a recski táborban, hanem az ország valamennyi börtönében, fegyházában. Ahogy később megtudtuk, mintegy harmincezer ÁVH-st, határőrt, rendőrt mozgósítottak a szökevények elfogására. Mi napokig nem hagyhattuk el barakkjainkat, hol adtak enni, hol nem, de néha óránként végigverték bennünket. Összeszedték azokat, akiknek valami közülük lehetett a szököttekhez, akik barátaik voltak, vagy akikkel együtt dolgoztak, s ezeket éjjel-nappal verték.

A nyolc megszökött társunk közül hétnek nem sokáig tartott a szabadsága, különböző időben és helyen elfogták, s vasra verve visszahozták őket a táborba. Napokig tartó verés, különféle kínzások után valamennyit elvitték valahová, ahol szökésért súlyos büntetésre ítélték mind a hetüket. A nyolcadik társuk, a szökés értelmi szerzője - hangsúlyozom:

kivételes tehetséggel megáldott ember - túljutott az osztrák-magyar határon, majd Bécsben jelentkezett a hatóságoknál, elmondván, a recski kényszerítők táborából szökött meg. (Ő volt Michinay Gyula, Sztáray itt nem nevezi meg, de nekem az egyik levelében név szerint említette, mikor ebben az egész szökés-történetben kételkedtem. - Sz.Gy.) Ahogy az akkoriban szokás volt, kihallgatták az amerikai menekültügyi hivatal emberei is, akik nem hitték el a történetét. Védőőrizetbe vették, faggatták, nyomoztak múltja után, s hiába írta le emlékezetből mintegy hatszáz Recsken maradt társa nevét (ez az első hallásra soknak tűnik - hogyan lehetett hatszáz embernek a nevét megjegyezni? - de, ha figyelembe vesszük azt a már hangoztatott tényt, hogy a szökött rab kivételes emberi képességekkel rendelkezett, hogy a nevek felsorolása kb. egy héten belül megtörtént, tehát friss emlékezetből, hogy az ember sokkal inkább meg tudja jegyezni azoknak a nevét, akikkel évekig együtt szenvedett, mint akikkel együtt szórakozott, akkor a hatszáz név felsorolása hihető. - Sz.Gy.) kérvén, hogy azokat olvassák be a Szabad Európa Rádió magyar adásában, (ez is egy hiteles bizonyíték! - Sz.Gy.) nem hitték neki. Végre valaki - megkerülve a bécsi amerikai hatóságokat - elérte, hogy három hónap múlva az Amerika Hangja Rádió közölte a névsort. E társunk egyszer s mindenkorra elvesztette az amerikai hatóságok bizalmát, s később hiába kért az Egyesült Államokba bevándorlási vízumot, azt megtagadták tőle. Ma Németországban él. (Sztáray Zoltánnak ez az írása az „Új Látóhatár” 1981. évi 3-4. számából különnyomatként jelent meg és a Recski Szövetség - A Recski Kényszerítők Tábor volt Rabjainak Nemzetközi Képviselőlete adta ki ebben az évben. A Nemzetközi képviselőlet ma is Kaliforniában, San Bernardino városában működik. Egyébként a Recski Kényszerítők Tábor volt Rabjainak (Recski Szövetség) Nemzetközi Képviselőletét Sztáray Zoltán és társai alapították 1981-ben. - Ő az ügyvezető. - A hazai Recski Szövetség pedig a nemzetközi ügyvezető sokévi fáradozása, ösztönzése nyomán 1988. szeptember 16-án alakult meg Budán a Rácz Aladár utcában levő Budai Vendéglőben. Az alakuló gyűlésen, melyről véletlenül szereztem tudomást, én is jelen voltam - a 200 vasutas rab közül egyedül - és Kéri Kálmánt választottuk elnöknek, dr. Zimányi Tibort pedig főtitkárnak. Mindketten MDF-es képviselők. Ezt a kis kitérőt azért voltam kénytelen tenni, mert dr. Sztáray Zoltán már 1981-ben sem ismerte el Kelet-Németországot önálló államként, s azt hangoztatta, hogy Nyugat és Kelet-Németország előbb vagy utóbb egyesülni fog. El kell ismerni, jó volt a politikai meglátása. - Sz.Gy.) Egyszer talán majd nyilvánosságra kerül, miért nem akarták elhinni az amerikaiak e történetét.

Segített az ÁVH?

Eddig a szökés története. Említettem már, hogy nekem is hihetetlennek tűnt az egész, mire Sztáray azt válaszolta. higgyem el, hogy így történt, mert ő egyrészt nem szokta valótlanságokkal traktálni az olvasóit, másrészt pedig az ötvenes évek végén Michinay Párizsba került, ahol ő is tartózkodott, s két éven keresztül nyaggatta, faggatta Michinayt, válaszait különféle módon ellenőrizte, s így alakult ki, hogy a szökés igaz volt. Bár több recski társammal beszéltem erről a szökésről, a többség igaznak tartja. Hogy hogyan vélekedik a kisebbség? Szerintük az egészet előre kitervelték. Michinay titkos nyugati ügynökként tudott „kiszökní” a recski táborból, úgy, hogy a recski tábor egy-két

AVH-sa segítette, akik szintén beszervezett nyugati ügynökök voltak.

Ez egyáltalán nem hihető, mert akkor a legalsóbb smasszertől a táborpa'ancsnokig szorult volna mindenki, hisz előbb vagy utóbb kiderült volna, hogy a szökést a nyugatiak szervezték meg. De valószínűtlennek teszi a manipulálást az is, hogy ebben az esetben Michinayt az amerikaiak Bécsben hozsannázva fogadták volna.

Michinay Gyula szökésének története után lássuk, hogy a 9-es barakkban hogyan teltek napjaink, mit csináltunk egész nap, kit hogyan készítették ki lelkiileg és fizikailag egy-egy kihallgatáson, de valamennyiünket azon kívül is.

Egy kis kitérő a sportújságírára

A 9-esben kezdetben még különösebb napirend nem alakult ki. Általában kisebb beszélgetések, barátkozások, ismerkedések voltak napközben. Koszt, hát nem kell mondani. „Valamit visz a víz” levelek, valami főzelék féle - zöldborsó „beton” vagy sárgaborsó-főzelék kukacosan ebédre, vacsorára szintén ugyanaz. Reggelire feketekávé „recski módra”. Néha adtak ilyen abált sós szalonnát is.

Akiket hazaengedtek, mint Gáspár Lajos és Rácz István szombathelyi hivatalsegédet, mert rájöttek, hogy ők azért mégsem lehettek kémelhárítók, az még a 8-as barakkban történt. Naiv fejjel én is reménykedtem abban, hogy hazaengednek, mert szüksége van rám otthon a Zalának. Ugyanis lefogásomkor nemcsak a megyei lapnak voltam egy személyben a sportrovat vezetője és beosztottja, hanem még a népsportnak is a város és megyei tudósítója. Természetesen mellékfoglalkozásként. Kérdezhetné valaki, hát hogyan volt ez lehetséges, ha egyszer Szombathelyről büntetésből helyeztek át Zalaegerszegré? Ez a Zalánál nem jelentett problémát, mert örültek, hogy közepük potytyantam, ugyanis nem volt külön sportosuk senki. Annál inkább problémát jelentett itt is a Népsport tudósítójának lennem. Kezdetben nem is akartak hallani róla, de mivel aztán nem találtak mást, viszont én Szombathelyen is tudósítottam nekik, kaptam egy levelet Nagy Józseftől, a vidéki tudósítók csoportvezetőjétől, melyben tudatta, hogy hosszasan gondolkodás után és főleg az ő kardoskodására a szerkesztőség úgy döntött, hogy Zalaegerszegen is megbíznak a tudósítói munkával. Ennek örültem, mert a Népsport tisztességesen adta a végzett munkám arányában a honoráriumot, de a Zala szinte alig fizetett valamit. Ők a TSB-re mutattak, hogy annak kell fizetnie, az meg a Zalára. A mai napig is tartoznak, nem is kevéssel. Ennek tanúja lehet a TSB akkori módszertani előadója és a gazdasági vezető. Ez utóbbi majdnem kidobta a feleségemet, amikor elhurcolásom után elment hozzá kérni a fizetségemet. Szóval ennyi sportújságírói tisztségem után abban reménykedtem, hogy a Zala majd engem is kiszabadít Recskről. (Nem is tudom. Juhász Sándor vagy a Szabad Néptől lekerült Laky Teréz volt a főszerkesztő.

Arra azonban emlékszem, hogy Laky Teréz közölte, panaszkodik rám a nagykanizsai tudósító, mert olyan buján termelek, hogy Nagykanizsa sportjának közlésére alig marad valami kis hely a lapban, ezért tegyem egy kicsit takaréka magam. Ekkor volt a MHK hőskora.)

De keservesen csalódtam, mert - amint hazajövetelem után megtudtam -, már pár nap múlva volt tudósító, Bánhidly Tibor, a jeles asztaliteniszező személyében. Amikor pedig ő meghalt, dr. Gondy Béla vette át a stafétabotot. Ma már azonban ő is nyugdíjas korban van.

No de az olvasót nem az érdekli, hogy ki volt, vagy ki lett a Zala sportrovatának vezetője, hanem az, hogy mi történt Recsken? A napirend a 9-es barakkban kezdett kialakulni. Itt már valamivel enyhébb volt a bánásmód. Kevesebb pofon csattant el napközben és este, az ún. „zárszámadásnál”. Ugyanis minden este minden barakkban - ez vacsora után nyolc óra körül volt - megszámozták a jónépet, hogy megvan-e mindenki? Ez különösen fontos volt Michynay rabtársunk szökése után. Sajnos legtöbbször nem stimmelt a „kassza”. Ugyanis nem volt titok, hogy milyen „jól” tudott számolni a létszámért felelős fősmasszer „Borzas” (azéit neveztük el Borzasnak, mert mindig úgy állt a haja, mint a felborult szénás szekér. Általában mindegyiknek volt valami ragadvány-neve, amely a kinézetére volt jellemző.)

Hány ór, ÁVH-s vigyázott ránk?

Szó volt már arról, hogy a recski kényszemiunkatábornak 1500-1550 foglya volt. E halálraítélt szerencsétlen „seregre” mintegy 300-350 ór, smasszer vigyázott.” Három csoportba oszthatjuk őket: a külső kerítés őrtornyaiban őrszolgálatot teljesítőkre, a tábor belső területén szolgáló ÁVH-s brigádparancsnokságra és a táborparancsnokságra. Az őrtornyok őreit később a zöld ÁVH-s határőrök váltották fel.

A táboron belül szolgálatot teljesítő ÁVH-sok válogatott tisztetek: őrzetők, tizedesek, szakaszvezetők, vagy már éppen őrmesterek voltak. Kevés kivétellel valóban megérdemelten szolgálták - ahogy ők ezt emlegették - a pártot, a népet...

Származás szerint nagyjából két csoportba tartoztak: vagy agrárproletár avagy pedig lumenproletár családból jöttek. Beszédmodorukból, falusi származásuk főként a Tiszántúlról, Szabolcsból, Szatmárból, Hajdú megyéből regrutáiódtak, míg a munkás származásuk főként Budapest, peremvárosaiból. Az előző csoportot a mérhetetlen butaság, a másikat pedig a beteges szadizmus jellemezte.

Ezeknek az öröknek fogalmuk sem volt, hogy kiket őriznek: valamennyiünket veszedelmes gonosztevőknek, a nép, a párt, az ország megalkodott ellenségeinek, s főleg a letűnt úri rend képviselőinek véltek. Így is bántak velünk. Soha, egyikünkötől sem kérdezték, miért zártak be bennünket, ami bizonyíték arra, hogy ilyen kérdésekre nem is voltak feljogosítva.

Felügyelő úrnak kellett őket szólítani, fedetlen fővel volt csak szabad vigyázzba állni előttük, s miután a nevüket nem tudhattuk, valamilyen rájuk jellemző tulajdonság (a nyelvészek szerint ez a ragadványnev - Sz.Gy.) szerint neveztük el őket. Így az egyik legkegyetlenebbet a minduntalan kivillanó műfoga után Wiplának, másikukat az arcszíne szerint Piroskának, a harmadikat a szójárása szerint Mesternek”. (Sztáray Zoltán már idézett írása.) Vagy éppen Borzasnak a már említett hajazata után. Ez a Borzas tartotta esetenként egy „alborzas” kíséretében a létszámellenőrzést.

Borzas számlál

Vagy Jövetelük előtt már előre Jó fél órával 8-as sorokban kellett sorakoznunk. Az alsmasszer megszámoalta a sorokat, ahány sor, annyszor 8 fő, s ez adta (volna), ha Jól számolnak és szoroznak, a barakk létszámát. Ezt összehasonlították az előző estivel, ha valakit példának okáért abból a barakkból

fogdába vágta, azt le kellett vonni az előző esti létszámból, mert csak így klappolhatott minden. Igen ám, de Borzasék nemcsak hogy számtantanárok nem voltak, de még összeadni és kivonni is alig tudtak. Így gyakran megesett, hogy a parancsnokságon nem stimmelt a nagy kassza és a „számtantanárokat” gondolom végzett munkájukat nem dicsérve - visszazavarták újabb számolásra. Ilyenkor aztán szorult a nép, mert mi voltunk az oka mindennek. Borzas ha lehetett, még Jobban üvöltött és elmondott mindenféle csavargónak bennünket. Ilyenkor ott ütött a sarok között - mert a második „népszámlálást” már nem bízta a tanítványára, ahol tudott és kit ahol ért. Emlékszem, egy ilyen alkalommal a torzonborz Borzas úgy képen vágott egy budapesti felügyelőt - 55 éves volt - hogy majdnem a földre bukott szegény öreg. Sajnos az ütés következtében arra a fülére hallássérült lett. Eldugult a hallójárata, s Ács doktor nap mint nap úgy kezelte - mert orvosság az aszpirinen kívül szinte nem volt semmi - hogy felváltva az orrlyukának egyikébe dugott egy csővel ellátott, ellipszis alakú gumi eszközt, s amikor megnyomta, azt kellett mondania: hukk” így maradt szegényen a „Hukk”-os név. (Lám, lám, nemcsak a smasszeroknak volt ragadványnevek.) Engem meg „Szalámi”-nak hívtak.

Ez úgy történt, hogy a szalámi neve nemcsak az enyémmel egyezett nagyjából, hanem még inkább azért, mert egyszer azt találtam mondani, megennék egy kis Jó szalámit. Jó nagyot nevettek ezen a körülöttem állók, s azután én már csak a Szalámi névre hallgattam.

Napirend

Reggel 6-kor ébresztő. Utána mosakodás (persze nem fürdőkádban), a szükségletek elvégzése, nagy kényelmet Jelentett az, hogy a barakkban volt a vízcsap és a latrina, mert mindkettőt akkor használhattuk, amikor csak szükség volt rá. Viszont kimondhatatlan gyötrelmet Jelentett az, hogy semmiféle papírhoz nem Juthattunk. Ennek oka az volt, ha papír, az csak újságpapír lehetett, viszont arra hihetetlen éberséggel vigyáztak, hogy papírhoz ne Jussunk, nehogy ennek folytán valami hírt szerezzünk a külvilág eseményeiről. Így aztán WC-papírnak szerzett rongyfélét használtunk, melyet használat után a csapnál mindig kimostunk - mert abból is kevés volt - persze szappan nélkül.

Az előző részben többek között Jeleztem, hogy szó lesz az egyéni kihallgatásokról, a testi és lelki gyötrelmekkel kikényszerített - sajnos, némelyek által, akik már nem bírták a szenvedést, kínzást, s ez lett a vesztük, mert kényszerből aláírták a hamis vádakat - vallomásokról, amelyek alapján bíróság elé vitték őket, s ott koncepciós pert akasztottak a nyakukba. Kit-kit két-három vagy négy évi börtönre, fegyházra vagy éppen bányákban kényszermunkára ítétek.

A későbbiek folyamán megismertetem az Olvasót a fogdában - két részletben - eltöltött közel két havi szenvedéseimmel, ami rosszabb volt a váci fegyházénál, bizonyos szempontok miatt - de a legrosszabb recski emlékemet - amikor meg voltam győződve arról, hogy agyonlőnek - majd a visszaemlékezéseim befejezésekor mondom el. Előtte azonban leírok egy olyan esetet is, ami alig hihető. Volt közöttünk egy rab - nekem a legjobb szombathelyi barátom-, aki nem akart hazajönni Recskről mindaddig, amíg az általa támasztott feltételt a parancsnokság nem teljesíti. Ezt a feltételt az istennek sem árulta el nekem - más nem is tudott erről - hiába kérleltem. Könyörögtem neki, hogy ne csináljon

ilyen ostobaságot, gondoljon a családjára, gyerekeire, aki haza várják. Nem és nem árulta el a titkot. Végül azt hittem, hogy a barakk Jellegű fogdazárka valami kárt okozott az idegrendszerében - mert ilyen is volt -, de hál Istennek nem, mert végül is teljesítették a feltételt, s velünk együtt hazajött. De hogy mi volt ez a titkos feltétel, azt a mai napig sem tudom. Ígérem azonban az olvasónak, hogy menet közben megkísérlem megfejtetni a titkot.

Ugyanis az illető ny. MÁV főfelügyelőhöz, - ha sikerül a címét megtudnom - a közeljövőben el fogok menni abban a reményben, hogy ennyi idő után nem lesz akadálya a titok felfedésének, s az Olvasót, mint recski unikumról - mert biztos vagyok abban, hogy ilyen nem történt Recsken -tájékoztatni fogom.

Mit csináltunk napközben a 9-es barakkban, mivel mulattuk még az időt? Nekem volt egy-két nem szombathelyi barátom. Ezek közül egy Perényi (keresztnevét már nem tudom) nevű intéző a miskolciaktól. Lehet, hogy azért kerültünk közelebb egymáshoz - az ellentétek vonzzák egymást? - mert ő vidám természetű, afféle „Jópofa” kolléga volt, aki nem fogta fel olyan tragikusan a dolgokat. Míg én - már ismertett helyzetemnél, családi körülményeimnél fogva - természetesen tele voltam bánattal, aggodással, keserűséggel és ezért önkéntelenül is hozzá menekültem egy kis vigaszért... Persze, nála a szülei Jóvoltából mások voltak a család körülményei - inségben nem szenvedtek -, ellentétben az én szeretteimmel, ahol mindez hiányzott, lévén a feleségem kolozsvári. Később valami anyagi segítséget - forintkijánlás útján - ugyan kapott, de ez időbe tellett és nem is volt olyan Jelentős összegű.

Perényit gyakran vitték kihallgatásra - persze, másokat is - és egyszer eléggé letörtén Jött vissza. Ezt többen is észrevették. A kérdésre - mi történt vele? - azt válaszolta: a kihallgatója azt mondta neki, hogy „zavaros a duma, Perényi!” Ettől kezdve az én miskolci barátomat állandóan azzal cukkolták”: Zavaros a duma, Perényi! Szerencsére ő vette a lapot és hamar napirendre tért az ugratások felett.

Hegedűs János főfelügyelő budapesti volt. Nem kerültem ugyan barátságba vele, mint Perényivel, de egy biztos: magamon kívül őt sajnáltam a legjobban. Ezt talán ő is észrevette és sajátosan ragaszkodott hozzám.

Ki volt Hegedűs János?

Nem más, mint az akkori KPM pártbizottságának titkára. Aki tudja, hogy abban az időben milyen nagy úr volt a legkisebb állomáson is egy párttitkár, annak lehet csak fogalma arról, hogy ki volt egy Hegedűs János a KPM-ben? És mégis ott volt közöttünk. Ez bizonyítja, hogy Rákosiék - afféle Rajk-módszer alapon - a vasútnál is felfalták a saját gyermekeiket... Ez az ember majdnem megőrült, sehogy sem tudta elviselni a terheket. Zavarodottságát csak tetézte az, hogy a társaságból alig fogadták be néhányan. A többség pedig egyenesen lenézte ezt a szemmel láthatóan (kezdődő”) boruló elmével járó-kelő kommunista ábrázatot. De nemcsak lenézték, hanem kifejezetten örültek is szenvedéseinek, mondván: Te és a többiek juttattatok ide bennünket is! Én nem vagy nem egészen osztottam ezt a nézetet, mert azért emberek vagyunk még akkor is, ha nálunknál kisebb áldozat is akad közöttünk. Sokszor kérdezte tőlem Hegedűs: Gyula, te okosabb ember vagy, mint én, mert nekem csak négy polgárim van, mondd meg hát. Miért vagyunk mi itt? (Nem azt mondta, hogy vagyok, hanem vagyunk.)

- János - mondom neki - ezt én éppen úgy tudom, mint te: kémelhárítóknak tartanak bennünket.

- De hogyan? Hiszen semmiféle kémnel nekem nem volt dolgom, soha életemben nem láttam kémeket.

- Én sem - mondtam neki-, mégis itt vagyok.

Kiemelkedő tagnak számított szintén a pestiek közül dr. Barsi Béla tanácsos, az egyetlen, akinek kormánykitüntetése is volt: a Munka Érdemrend bronz fokozat. Ő is a KPMből (Dob utca) került Recskre. Hogy miért kapta ezt az abban az időben magasnak minősülő kitüntetést, nem tudom. Zárkózott egyéniség volt, nem igen barátkozott senkivel. Látszott rajta, hogy meghasonlott önmagával, de Hegedűssel ellentétben nem öntötte ki bánatát, inkább magába fojtotta. Hegedűs egyszer sem láttam úgy igazából kiborulni, mert állandóan kiborulnak látszott, de Borsit többször láttam sírni. Mindkettőt sajnáltam...

A hívők többet bírtak...

Óhatatlan, hogy ne törjön ki az emberből: a hívők sokkal jobban tudták elviselni a fizikai terheket és lelki fájdalmakat, mint azok, akiknek nem volt mibe, helyesebben kibe kapaszkodniuk. Példaként említhetem a szombathelyi dr. Tóth Ferenc tanácsost, akinek - és azt Ajkán hallottam recski szabadulásom után, úgy 1964-ben, hiteles személytől - a Szentszéknél szóba került a boldoggá avatása. Szombathelyen már életében, természetesen Recsk előtt is - de még inkább után - már szentéletű embernek tartották. Ha jól emlékszem, két lánya volt. egy alkalommal úgy összeverte, vagy verte kihallgatója, hogy szinte alig tudta bevonszolni a kíséző smasszer. Kék-zöld volt az arca, sántított, a szemei véraláfutásosak. Csodálkozásunkra azt felelte: Semmi az egész, csak egy kicsit megverték. De most már nem is fáj. Gyerekek! - emelte fel hangját -, ne féljete, tartások magatokat, mert nekünk ezen túl kell jutnunk. Élve kell ebből a pokolból kikerülnünk, hogy aztán annál erősebbek lehessünk. Nem is szenvedünk, hanem a bántalmazóink, meg akik ide juttattak bennünket. Ne féljete. Isten nem hagy el bennünket!

Két ember volt közöttünk, aki tartotta bennünk a lelket: az egyik ő, Tóth Ferenc, a másik pedig Szarvas Ferenc. Nekik nagyon sokat köszönhattunk. Tóthnak azt, hogy tartotta bennünk a lelket. Szarvasnak pedig, hogy ő volt - ha lehet így mondani - a mókamester. Mindenből és mindenből viccet csinált. Nem lehetett nem derülni egy-egy bemondásán, gesztusán. Ő találta ki azt is, hogy játszunk s...re verőt. Persze, csak a barakk valamelyik végén, hogy a smasszer jön, még időben szét tudjunk ugorni.

Én is azok közé tartoztam, akik nehezen tudták eltalálni, hogy ki ütött utoljára. Ez aztán meg is látszott az ülepemen... Ezt onnan tudom, hogy abban az időben, úgy nyár vége felé a parancsnokság lélekgyilkoló dolgot művelt velünk.

A barakkunk előtt volt egy mesterséges tó. Az egyik napsütéses délután - magunk sem hittük el - kiengedtek fürödni bennünket. Ez volt az egyetlen, amikor láttuk az eget. Persze az egész fürdés erős smasszeri fedezet mellett történt. Az egyik smasszer megkérdezte az öregürge Juhásztól, hogy mitől olyan kék-zöld a fenekem? Mire a Juhász azt válaszolta: fogalmam sincs róla. Pedig tudta az okát, hisz az ő hallgatóságos beleegyezésével üztük ezt a játékot. De az igazat nem mondhatta meg. mer akkor ők is szorultak volna, meg azt sem mondhatta, hogy netán az egyik kihallgatáson szereztem a hátsófelem elszíneződését.

Embortelen tréfa

Fürdés után nem a megszokott két borbélyunk borotvált meg bennünket ott a tó partján, hanem ismeretlen öreg ürgék. Mi sem természetesebb, hogy borotválás közben halkan megkérdeztük, vajon miért fürödhettünk és miért itt kint borotválnak bennünket? A válasz az volt: úgy tudják, hazaengednek bennünket, legalább is nekik ezt mondták. És nem is hazudtak. Hát, ha volt öröm a világon, akkor azokban a percekben mind bennünk volt. Persze kinyilvánítani nem lehetett... De mindenki azt érezte: mégiscsak eljött a szabadulás órája. Lélekben már otthon voltunk. Arra gondoltunk, ki hogyan lép be az otthonába? Mit mondunk majd először vagy nem is mondunk semmit, csak állunk, állunk, mint egy szobor, s a feleségünk, a gyermekeink rohannak majd felénk - már akinek akkora gyereke van -, hát apu, megjöttél? Hol voltál ilyen sokáig? Miért nem írtál? De ezeket a gondolatokat hagyjuk majd a végére. Egyenlőre még Recsken vagyunk. Fürdés, borotválás után a smaszerek - akár a csürhét - visszazavartak bennünket a barakkunkba, nagy röhögés közepette. Ez egy olyan lelki megpróbáltatás volt, hogy napokig nem tudtuk kiheverni. Ilyet csak azok tudnak kiszelni, akik elfelejtették, hogy őket is anya szülte, hogy nekik is van apjuk, anyjuk, testvérük, feleségük és gyermekük. Minden „csoda” három napig tart - szokták mondani -, de nálunk abban a helyzetben tovább tartott, mert ott egy nap „több volt” 24 óránál. Nem lehetett azonban mást tenni, mint beletörődni a helyzetbe, hogy maradunk tovább - bizonytalan ideig.

Jobboldali ágyszomszédom dr. Zágon József tanácsos volt. Ő az V.pénzügyi osztályon, én az I. jogi osztályon dolgoztam. Szombathelyen nem alakult ki különösebb barátság közöttünk, annál inkább Recsken. Jósát én a szokásosnál kissé nagyobb és kicsit elálló fülei miatt „Füles”-nek neveztem el, engem meg természetesen Szaláminak szólított. Füles aránylag jól viselte a lelki és fizikai megpróbáltatásokat, mivel családját stabil helyzetben hagyta ott. Jó kézügyességét dicsérte, hogy kenyérből sakkfigurákat alakított ki. Valami deszkára pedig megpingálta a táblát és így gyakran sakkoztunk. Én többször maradtam alul. Nagyon élveztem, hogy amikor már biztos vesztésre álltam, és azért lesöpörtem a figurákat, rendre igen mérges lett. Ilyenkor mindig azt mondta: - Többet nem Játszom veled. Mire én: Ne mérgeledj Füleském, elismerem, hogy te győztél. Másnap tennézetesen újrajátszottunk.

Egy magányos farkas

Még egy társamról szeretnék szólni: Lantos inusziaki főtanácsosról, aki korábban a kolozsvári fűtőház (helyesebb lenne mozdony tárolóháznak nevezni) főnöke volt és onnan helyezték vagy nevezték ki a debreceni üzlet vezetőség vezetőjének helyettesévé. Lánya a debreceni egyetem orvosi karának „cselédkönyves”, tehát végzős hallgatója volt. 1953. augusztus 20-án avatták orvosdoktorrá. Őszintén mondom, rossz volt látni ott a barakkban az apját. Magas, szikár, 50 év körüli ember. Nem igen társalkodón senkivel, de akkor meg különösen nem. Magányos farkasként járt fel és alá, Jobban lesoványodva, mint más és állandóan könnyező szemekkel. Attól lehetett tartani, hogy lelkileg öszszeroppan. Mivel én Kolozsvárról ismertem, próbáltam vigasztalni. - Hagyj békén - mondta neked fogalmad sincs arról, mit jelent, hogy nem lehetek Jelen lányom avatásán. Nekem ez lett volna életem

célja. Ebbe beleőrülök. Azt hiszem, hogy közel állt hozzá.

Nagy örömünkre szolgált, amikor néha-néha burgonyát hámozhattunk, vagy paprikát válogathattunk. Külön a rothadt és külön a Jót. Mondani sem kell, hogy a rothadt a mienk volt, a Jó pedig a smaszereké. Ezután mindkettőt le kellett vágni a csutkájától. Az éjszakákon állandó volt a zaklatás a kihallgatások miatt. Ha megzörrent a két ajtón lévő vaspánt lakatja, már tudtuk, hogy valakiért jönnek. Ilyenkor az alsó ágyakról felállva, a felsőkön pedig felülve kellett fogadnunk a „látogatót”. S ez egy éjszakán nem is egyszer történt meg. Az öregeket a barakk két végére engedték, hogy idejük legyen feltápászkodni, amíg a smaszerek végig megy a barakkon. Akit fekvőre talált, mert nem tudták a társai időben talpra állítani, vagy felültetni, annak jaj volt. Így teltek tehát az éjszakák. Reggeli után kialakultak a kisebb beszélgető csoportok, de voltak, akik nem illeszkedtek a csoportba, hanem magányosan, fel s alá sétáltak, mint ketrecükben a vadak. A társalgások vasúti vagy egyéb ügyekről folytak. A pécsi üzletvezetőség helyettes vezetője, valami Caesar (Cézár), a vezetéknevére már nem emlékszem (Pieri - szerk.megj.) a műszaki tudományok kandidátusa volt, ami abban az időben még ritkaság számba ment, nem a műszaki tudományok valamelyik ágáról, hanem a gyümölcsfa oltásról tartott állandóan kiselőadásokat. Úgy tűnt, ezzel terelte el figyelmét arról, hogy hol van, vagy ez lehetett a hobbija. Egyébként Szarvas Ferenc főintéző a budapestiektől „kanduktornak” nevezte el, s ez a név rá is ragadt, akárcsak rám a Szalámi. Menő ember volt Baráth Ottó villamosmérnök, szintén a pestiektől, de róla is és Szarvasról is majd később még lesz szó. Szarvas Feriről most még annyit, hogy lánya: Szarvas Janin híres baletttáncos volt, az Operaház tagja.

Nem múltott el nap, hogy egy-két ember ki ne borult volna. Ilyenkor kezébe temetve arcát ült és zokogott. Velem is megtörtént, kétszer is. Az illetőt ilyenkor a többiek körülállták és vigasztalták. A legborzasztóbb érzés a bizonytalanság volt, az, hogy nem tudtuk, mikor szabadulunk. Ez olyan lelki gyötrelmet jelentett, amit csak az tud átérzeni, aki részese volt. Mert ítélet nélkül rabságban lenni hermetikusan elzárva a külvilágtól, az borzasztó. Dolgozó rabtársainknak az volt az „előnyük”, hogy legalább a szöges drótokon belül nem szabadon ugyan, de mozoghattak. Ez azt jelentette, hogy több olyan dologhoz hozzájutottak, ami valami hírt hozott számukra kívülről. Ilyen volt pl. valami újságféle, melyhez illegálisan ugyan, de hozzájutottak. Vagy említhetném dr. Sztáray Zoltán rabtársamat, aki szinte hőstettnek számító dolgot művelt. (Ő külső rab volt, tehát nem vasutas.) Sztáray Zoltán „írta és szerkesztette” az un. „recski újság”-ot. Ez miniatűr betűkkel „cigaretta papírra” pingált parányi titkos újság”. (Nyeste Z.: A hetvenéves Sztáray Zoltánnak 1988-ban írt: Vidáman kezdjük a napot c. Recskre emlékező köszöntője.) A kis „recski újság” hasonmás példányát megküldte nekem a szerző. Miről írt a „recski újság” 1953. tavaszán és nyarán? „Szabad Nép 1953. IV. 24. Eisenhower április 16-án az Amerikai Lapszerkesztők Társaságában a következő beszédet mondotta el: Az 1953-as esztendő tavaszán a Szabad Világ különösen nagy jelentőséget tulajdonít annak a kérdésnek, hogy van-e lehetősége egy igazságos béke megeremtésének? 1945. tavaszán is volt egy ilyen döntő pillanat, ami a szabadság és győzelem reményét sugározta. De ez a remény azóta eltűnt. Újra a félelem árnyéka borult a világra, stb...”

Reméljük, hogy ez a félelem újból és most már végérvényesen eltűnt - tehetjük mi hozzá a mikro- betűkkel írt rabok újságjának bevezető soraihoz. Egyébként ez a „recski újság” gyufaskatulya nagyságú, az én koromban már csak erős

dioptriájú szemüveggel olvasható betűkkel íródott, huszonnégy oldalból állt, egy oldalon 18 sorral. Amennyit idéztem belőle, ez valamivel több egy oldalnál. Érdekes és érdekes lenne egyszer az egész tartalmát leközozni, mert így megtudhatnánk, hogy miről irt a recski újság 1953. tavaszán és nyarán?

Tehát ennyivel volt „Jobb” külső, mint barakkos rabnak lenni. Ők mégiscsak Jutottak valami információhoz, de mi egyáltalán semmihez. Felettünk szinte megállt az idő. Egyszer én azt találtam mondani, maradunk akár karácsonyig, csak mondják meg, hogy akkor hazamehetünk. Erre a Jobb hátulsó részéből egy szombathelyi (hadd ne mondjam meg a nevét, mert már meghalt és nem tudna védekezni) mély, basszus hangon rám kiabált: Szalámi te maradhatsz, de mi előbb hazamegyünk! Nem Jött előbb haza ő sem, együtt Jöttünk. De erről majd később.

Most folytassuk ott: hogyan, mivel teltek napjaink: Az egyik pécsi főintéző (a nevét már elfelejtettem - az azonban biztos, hogy valamikor kárpitos lehetett) állandóan az epeda rugós, kárpitos bútorokról beszélt. Ahogy én meg tudtam ítélni: hozzáértéssel, szakszerűen, lelkünkre kötötte, ha kiszabadulunk és kárpitozott bútort veszünk, csak epeda rugókat vegyünk, mert az strapabíró és emellett kényelmes. Baráth Ottó villamosmérnökről már szoltam. Ő volt esténként a mesemondó. Bélatelep-alsón volt egy villája a szüleinek - tőlük örökölte ő - s egyetemista korában az ott lezajlott szerelmi kalandjait mesélte el több részletben. Hozzá kell tennem, hogy ezek a kalandok igaz történetek voltak, de nem frivolok. Én is gondolkodtam azon, ne ismertessem-e egy-két este a sportújságírás tudományát, de aztán meggondoltam magam, mondván nem vagyok én még erre érett.

Esténként, mikor már lezajlott a létszámellenőrzés, s biztosak lehettünk abban, hogy stimmel a „kassza”, lefekvés után, de néha nappal is délután a társaság halkán dudorászni kezdett. Menő ének volt, amit a két öreg ürge is szeretett hallgatni, a Sétahajó lágyan ring a Dunán c. és a Miért sírnál kicsi rózsabimbó. De egyéni számok is elhangzottak. A szombathelyi Keresztesi Ferinek például az volt a nótája: No, nem jut eszembe az eleje, inkább a vége: Dalos ajkú kismadárka, szállj az apám fejfájára”. Az ugyancsak szombathelyi Torkos Lacié pedig az „Egy Jóska volt a faluban”. De ne gondolja ám a kedves Olvasó, hogy mi jókedvünkben danoláztunk. Dehogy! Unaloműzésből, figyelemelterelésből és főleg nosztalgiából. A jókedvet egyelőre száműzte belőlünk a recski otlétünk.

Szeretnék egy-két olyan recski vasutas rabtársamat bemutatni, akik számot tarthatnak a közérdeklődésre – természetesen az én megítélésem alapján.

Remélem nem haragszik meg rám a nagykanizsai Babay Sándor, ma már ny.főfelügyelő, ha saját nevét olvassa. Együtt voltunk Recsken... Csak Őcsinek hívtuk fiatal kora - akkor még intéző volt - és vékony, gyerekes hangja miatt. Közkedvelt volt, mindenki Őcsije. Babay alaptermészete vidám, mindig mosolyra állt a szája, s ezért is szerette mindenki. A pécsi üzletvezetéség külső dolgozóit „képviselte”, a többi pécsi társával együtt.

Szintén zalai volt Kamarás Ferenc, Zalaszentmihály állomásfőnöke, intézői rangban, akit velem egy napon és egy órában tartóztattak le. Ez úgy történt - ahogy később elmesélte - hogy az ÁVH-sok este 10 órakor a forgalmi irodában keresték, de természetesen olyan későn már az iroda melletti lakásában volt, az otthonában, családjá körében. Még nem feküdtek le, amikor zörögtek az ajtón. Még azt sem kérdezhették, ki az? - máris kezén kattant a bilincs. Amikor

engem a Mártírok utjai épületük föld alatti bunkeréből fölvezették, közölték, hogy egy személyautóba ültetnek, amelyben lesz valaki, akit én ismerek és az illető is ismer engem. Figyelmeztettek azonban, ha a legcsekélyebbet is észreveszik, hogy akárcsak a szememmel vagy bármely más módon jelt adok, s így beszélni próbálok vele, annak szigorú következményei lesznek. Amikor kinyitották a kocsiját, a legnagyobb meglepetésemre Kamarás Ferenc ült benne megbilincselve, akivel még Szombathelyről ismertük egymást. Azt nem tudták megakadályozni, hogy tekintetünk ne találkozzék, s fájdalmas arcán ugyanaz a hangtalan kérdés, mint az enyémen: hát te vagy, Gyuszi? Én vagyok, Feri! De miért, mi a bűnünk? - kérdeztük mindketten. Erről a találkozásunkról szándékosan nem írtam, mikor Budapestre a Mosonyi utcai toloncházba vittek azért, mert Kararás Ferencről még tartogatók egy meglepetést, ami Recsken ért vele kapcsolatban, de erről majd később.

Dr. Bánky Jenő MÁV intéző volt. S akkor is, amikor engem 1957. novemberében, mint a ZKV szállításvezetőjét és osztályvezetőmet Nagykanizsán egy KPM-es bizottság tagjaként vizsgáztattak. (Ez olyan kötelezően előírt szakvizsga volt, melyre szállítási beosztású vezetőket köteleztek.) Nem akartam hinni a szememnek, amikor egyenruhában, három aranycsillaggal a vállpántján megláttam. Egymás nyakába borultunk és alig győztük kérdésekkel. Ő azon csodálkozott, hogyan kerültem oda, én pedig azon, hogyan kerültem oda, én pedig azon, hogyan került ilyen hamar ő egyenruhába, és ide a vizsgabizottságba? Elmondta, hogy több társával együtt őt is visszavette a MÁV előző szolgálati helyére. És hol szolgáltál Recsk előtt? - kérdeztem. - A Dob utcában (ott volt a KPM - Sz.Gy.) - válaszolta, nahát, ezt akkor nem is tudtam – csodálkoztam.

- Hát te. Szalámi - mert nem felejtette ám el a becenevemet -, hol vagy, hogy vagy? - Amint látod, most már valamivel jobban, de nem régen ezelőtt még segédmunkás voltam. Ezzel be is fejeződött a találkozás, nem volt több idő, kezdődött a vizsgáztatás.

Dr. Bánky népszerű volt a táborban, szót értett mindenkivel. Ha becenevet kap, akkor az csak „Pokrócos” lehetett volna, mivel derékig állandóan pokrócba csavarta magát.

Találkozásunk után szöveget ütött a fejembe, hogy ez az ember, aki még nem is olyan régen a recski kényszermunkatáborban sínylődött velem együtt, szabadulása után ilyen rövid idő alatt a minisztériumba visszakerült.

És most a vamzerokról. Vamzer (besúgó) kétféle volt. Az egyik, aki a közösségben szerzett és szolgáltatott mások ellen terhelő adatokat, a másik pedig úgy, hogy egy cellába összezárták egy olyan ismerősével, esetleg barátjával, akiről kihallgatója mindenáron terhelő adatokat tartalmazó jegyzőkönyvet akart felvenni.

Nálunk, a recski vasutasoknál kevés ilyen eset fordult, fordulhatott elő, annál több azonban a nem barakkos, külső raboknál. A recski kényszermunkatábor legaljasabb, leglélekgyilkosabb vamzerja egy Pellach Kornél nevű egyén - mert hiszen még a rab nevet sem érdemli meg - volt. Kivetkőzött emberi mivoltára jellemző, hogy a Recski Szövetség 1989. február 10-én Budapestben, a Corvin tér 8. szám alatt tartott gyűlésen a vezetőség megbízásából dr. Benkő Zoltán, Münchenben élő rabtárs az emberiség elleni bűnök elkövetése miatt több pontból álló feljelentést tett a legfőbb ügyészhez Pellach Kornél kápol ellen. A kápol volt a legveszedelmesebb bűnöző a táborban. Semmi sem volt előtte szent, nem ismert sem Istent, sem embert, csak a saját, piszkos

érdekeit tartotta szem előtt, azt, hogy mások befektetésével magának előnyöket szerezzen. Borzalmas volt még hallani is az említett gyűlésen azokat a bűnöket, amelyeket ez az embernek nem nevezhető Pallach kápó besúgásaival a recski nyomorultaknak okozott.

Természetesen, hogy amikor szabadult, azok akiknek Recsken szívességet tett, nem gördítettek akadályt az elé, hogy titokban Nyugatra távozzék, s ott bujkáljon, mint számos háborús bűnös, úgy tudom, a Legfőbb Ügyészség nemzetközi körözést adott ki ellene.

Érdekes, hogy a létszámhoz viszonyítva nálunk, vasutasoknál alig volt egy-két besúgó, már amiről én tudtam. Amikor levélben egy alkalommal azt kérdeztem Sztáray Zoltántól, mi az oka annak, hogy náluk (a külső raboknál) feltűnően sok ilyen jellemtelen rab akadt, a következőket válaszolta: mi, vasutasok homogén, régi ivású és fegyelmezett emberek voltunk. Gondoljak csak arra, hogy 1945. előtt a vasutasokat második hadseregnek tartották, rendre és fegyelemre nevelték.

Ez az egyik ok. A mások: ők szedett-vedett népség voltak. A régi úri rend képviselőitől kezdve volt köztük bányász, iparos, kommunista, szoc.dem., költő, író, és mindenféle fajta és rangú ember. Nyilván, hogy ennek az „internacionalista” népségnek más és más volt a felfogása, elgondolása, egyéni és kollektív érdeke. Nehezebben vagy egyáltalán nem tudtak közös nevezőre jutni a rabságot, a szenvedéseket illetően, mint az egy foglalkozású vasutasok. Tehát erősen lélektani okai voltak náluk a széthúzásnak, az egymás elleni áskálódásnak és nálunk az összetartozásnak, az összetartozandóság érzésének. De nem elhanyagolandó az sem, hogy nekik erős fizikai munkát kellett végezniük, amely ugyancsak az ellentétes érdekek, s ebből kifolyólag az egymás elleni acsarkodás okozója volt: ki végezzen könnyebb munkát? - vélekedett Sztáray Zoltán.

Eljött az ideje, hogy beszámoljak a recski kényszemiunkatábor foglyai viszonyairól. Nagyképű lennék, ha azt mondanám, hogy ezt a részt gyengébb idegzetűek ne igen olvassák el, mert nem egészen erről van szó. Egy azonban biztos: ha valaki ebéd közben olvassa, az le fogja tenni a kanalat.

Milyenek voltak a fogdák?

Semmi esetre sem olyanok, mint a börtönben vagy fegyházakban. Nem volt egy szál takaró vagy valami szalmazsákfélével ellátott pricc, még rácsos ablak sem, csak egy apró, a világosságot felfogó sötétes ablakutánczat. Asztal? Szék? El sem fért volna a 6 lépés hosszú és 4 lépés széles helyiségben. Egy-egy ilyen kalickába zsúfoltak be 6-6 rabot. Nem mondom, kihasználása gazdaságos volt, mert a fekvést a barakkoktól ismert magas ágyakkal oldották meg.

Ágy? Hát hol volt ott ágy?! Ágy az, amin legalább szalmazsák van, valami takaró és fejünk alá való. De itt ennek nyoma sem volt. Alsó és felső fekhelyek voltak – keményfa deszkából. No arra azért gondoltak, hogy fejünk helye valamivel magasabb legyen, mint a testünké. Ez volt az összes „kedvezmény” a fekhelyünkénél. Sétálásról szó sem lehetett, hiszen tizenketten csak úgy férhettünk el, hogy egy-egy oldalon hatan fenn és hatan lent feküdtünk. Ha smasszer nyitott be, s ebben nem volt hiány -, akkor az alsók vigyázzba álltak a fekhelyük előtt, a felsők pedig vigyázzba ültek... Igen, ez is volt, mert ilyenkor ülni sem volt szabad akárhogyan, pl.

felhúzott térdekkel.

Több ilyen helyiség volt vagy lehetett, de az egy helyen levél másokról nem tudtak. A fogdások maguk közül választottak „szobaparancsnokot”, akinek az volt a feladata, hogy jelentsen, ha smasszer lép be. Egyébként más nem is lépett.

Mert ha újabb rab került közénk, azt úgy lökték be. Persze, ez mindig csak akkor történt, ha legalább egy üres hely volt.

Mivel töltöttük a fogdában az időt?

Hát mit is mondjak? Halk beszélgetésekkel, tünődésekkel, gondolkodással, panaszokkal. Pisszenni is alig lehetett, mert az ügyeletes azonnal ott termett, ha valamit hallott és „na, mi van csürhék, nem férnek a bőrükbe?” megjegyzéssel fojtotta belénk a szót. Az előbb említettem, hogy egy rab volt megbízva a jelentéssel. Ezt a rabot nem a fogda vezetősége bízta meg, hanem a társai. Ez olyan megbízásos, meg önkéntes alapon történt. Nem vállalta szívesen senki, mert mindig ő állt a pofozó smasszerhez legközelebb, s ő kapott legtöbbször, ha az valamit nem talált rendben. Ez pedig gyakran megtörtént.

Ettől az öregeket megkíméltük, s mindig valamelyik fiatalabb vállalta ezt a nem éppen hálás feladatot. Egy alkalommal én is elvállaltam ezt a „tisztiséget”. A koszt, ha lehetett még gyengébb volt, mint a barakkban. Úgy adták be csajkában, mint disznóknak vályúban a moslékot. Az első alkalommal többek között a szombathelyi II. építési és pályafenntartási osztály kezelőjével - ma úgy mondanák: titkárával -, Baráth Lajossal voltam együtt. Szegény Lajos barátom (utoljára 1977. tavaszán Szombathelyen láttam, de csak autóból. Integettünk is egymásnak, de az autó nem állhatott meg, mert nem én voltam a „nacsalnyik”. Aki pedig az volt, az mit tudhatta, hogy ki ez a barátom, hiszen akkor még nem volt szabad Recsket a szájunkra venni) cukros volt, azóta már meg is halt. Vigyáztunk rá, s ha valami olyan ételt kaptunk, amit ő ehetett, összeadtuk a magunkét, illetve eltettük az ő részét.

Nagyon embertelen dolog volt, hogy amíg a barakkban Ács doktor úgy-ahogy meglátogatott bennünket, addig a fogdában felénk sem engedték. Az első alkalommal, amikor fogdába kerültem, az első percekben - kellő helyi ismeret hiányában - mint a kábult liba néztem körül. Pedig ismertem az otlévköket, hisz a barakkban együtt voltunk, mégis ismeretleneknek tüntek. Csak akkor tértem magarához, amikor a szombathelyi Szabó Zoltán főintéző kissé derűsen szólott hozzám: Gyuszi, hát nem ismered meg bennünket? Akkor kezdtem ocsúdni, hogy hol vagyok.

De nem csak szombathelyiek voltunk együtt, voltak máshonnan is. Nagyon jól emlékszem a halk szavú Simon Pistára, a pécsiek forgalmi osztályának ügyintézőjére. Megbeszéltük: ha szabadulunk, továbbra is kapcsolatot tartunk, de nem lett belőle semmi. Hajói emlékszem, először vagy másodszer együtt voltam a fogdán az előbbieken már említett Babay Sándor intézővel is, aki szintén a pécsi Üv-hez tartozott, lévén lefogásakor a kanizsai forgalmi főnökség dolgozója.

A fogda kínjai

A barakkban az ivóvíz nem jelentett problémát, mert a földből kiálló vízcsapból mindenki mindig és mindenkor annyit

ihatott, amennyit csak akart. A fogda egyik embertelen módszere volt, hogy nem adtak inni, bármennyire hihetetlennek hangzik ez. Nem is tudom, hogy bírtuk ki ezt heteken keresztül, hiszen az ember akkor is iszik, ha nem eszik. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni, hogy gyenge kalóriájú kosztot kaptunk, ami hozzásegített ahhoz, hogy kevésbé legyünk szomjasak. De azért a löttyszerű leves, meg a reggeli vizes feketekávé mégis csak folyadék volt, aminek el is kellett távoznia a szervezetből.

Az anyagcsere tisztességes megoldásának hiánya volt a legborzasztóbb a fogdán. Mindent ki lehetett bírni. Napok, hetek múltával megszoktuk, hogy kemény fadeszékán fekszünk éjjel és nappal. Megszoktuk, hogy csak halkan beszélhettünk, suttogva, s hogy nappal sem volt világosság. Azt is megszoktuk, hogy nem mozoghattunk, sétálhattunk, pedig még a fegyházak magán zárkái bán lévő raboknak is megadják az udvaron a szabad levegőn a napi sétát. Olyan helyzetben voltunk, ha a magas ágyon lévőek le akartak szállni, hogy legalább függőleges testhelyzetbe kerüljenek, akkor hely hiányában az alul lévőeknek le kellett feküdniük, hogy elférjünk. De ezt is megszoktuk. Egy volt, amit nem lehetett megszokni és ez a szükség elvégzésének brutális módja. Naponta egyszer reggel engedtek bennünket Wcre. De ez is rettenetes volt: egymás hegyén-hátán... Sokat mondok, ha a 12 rabnak összesen 15-20 percet engedtek szükségük elvégzésére. A smasszer ilyenkor is állandóan a nyomunkban volt, kiabált, szentségeit, állatokként hajtott bennünket. Az eredmény persze az volt, hogy legtöbbször csak félig-meddig tudtunk végezni... Ilyenkor adódott egymás között is a legtöbb nézeteltérésünk: mi is hajtottuk egymást, mert mindannyiunkat hajtott a smasszer. Ördögi gonoszság volt ez, mely ilyenkor bennünket is hatalmába kerített néha, bármennyire is türelmesek voltunk egymással szemben. Itt meg kell jegyezni, egyszer csak három fő ülhetett WC-re, mert nem volt több ülőke.

Mi a kübli?

Mindenki tudja, hogy naponta nem csak egyszer kell mennie WC-re, különösen kisdologra. Így hát, ha ki kellett mennünk, akkor legtöbbször „ott bent mentünk ki”, mert csak a legkritkább esetben, dörömbölés és kiabálás után engedtek ki bennünket, mikor milyen kedve volt az őrnök. Mint mindenütt, itt is akadt azért emberséges őrsmasszer. Pipásnak hívtuk, mert mindig csibukféle volt a szájában.

Mindig vidám napunk volt, amikor ő ügyelt fel ránk. A rosszindulatnak még a nyomát sem lehetett felfedezni benne. Nem is tudom, hogyan keveredhetett a többi emberfaló közé, s egyáltalán hogyan túrték meg maguk között? Nem kínzott bennünket, csak egy koppintás az ajtón és azonnal jött.

Ha mindenki olyan lett volna mint a Pipás, akkor a fogdában nem lett volna szükség küblire. Mi is ez a kübli és mi célt szolgált? Ez egy pléhből vagy horganyzott lemezből készült henger alakú, kb. 50 cm magas és 20 cm átmérőjű edényféle. Amit itthon a család éjjelinek hív (csak annak nem volt füle), azt a fogdában éjjel-nappal éjjeli céljára használtuk. Ha nem engedtek ki bennünket, hát valamibe csak el kellett a dolgunkat végeznünk. Természetesen mindenki szeme láttára és füle hallatára, s tegyük hozzá: az orra bosszúságára is. De hát ez volt, nem tudtunk mint tenni. Együtt kellett élnünk ezzel a helyzettel, s hadd ne részletezzem tovább...

* * *

Ígértem, hogy beszámolok a kihallgatásokról. Ez részben már meg is történt. Emlékezzünk csak, egy alkalommal hogyan jött vissza egy ilyen kihallgatásról a szombathelyi dr. Tóth tanácsos: majdnem félhalottra verve. Vagy mennyire elkeseredett az én miskolci Perényi barátom, mikor azt mondták neki: zavaros a duma, Perényi: - Pedig én mindent úgy mondtam el, ahogy történt - tette akkor hozzá. De volt, aki ijedségében olyant is elmondott, amit nem is kérdezett tőle a kihallgatója. Ez a valaki az én jobb oldali ágy szomszédom, a Füles volt, (dr.Zágon tanácsos Szombathelyről. Azt már elmondtam, azért neveztem el Fülesnek mert valamivel nagyobb és elálló fülei voltak) aki egyszer szintén nagyon rossz lelkiállapotban jött vissza. Még sírt is. Verés nyomai nem látszottak rajta, éppen ezért sokkal indokoltabb volt, hogy megkérdezzem tőle, hogy mi történt, mit csináltak vele?

Azt is bevallotta, amit nem kérdeztek tőle

Jóska barátom csak nehezen ocsúdott fel magából, s mikor már kisírta magát, elmondta a történeteket. Kihallgatója, a Vágott arcú (azért hívtuk így ezt az ávóst, aki főleg a szombathelyieket hallgatta ki, mert arcának egyik felén hosszanti irányban egy vágásból eredő forradásos sebhely volt) iszonyatos lelki terrort alkalmazott vele szemben. Azt mondta többek között, hogy innen (Recskről) csak akkor szabadulhatok, ha őszintén bevallók mindent. - Na és te mit vallhattái be egyáltalán? - kérdeztem tőle, hisz semmi sem igaz, amivel vádolnak bennünket. Azt természetesen nem vállaltam el, hogy kémelhárító lettem volna, de éppen azért, hogy ezt elhiggye és mert nagyon megijesztett, olyat vallottam be, amit nem is kérdezett, de igaz volt.

- És mi volt ez? - Az, hogy nyugati rádióadásokat a Szabad Európát is szoktam hallgatni. Mikor aláírtam a jegyzőkönyvet, azt mondta, na maga sem fogja egy darabig az eget látni.

- Én erre rettenetesen leteremtetem: te, hát hogy lehettél ennyire értelmetlen, hiszen jogot végeztél! Hogyan hozakodhattál elő olyan valamivel, amit nem is kérdeztek: Neked tudnod kell, hogy minden vádlottnak jogában áll minden lehetséges eszközzel védeni magát és főleg azt, hogy egyetlen gyanúsított sem köteles vádolni önmagát! Még azt sem köteles elvállalni, amit elkövetett, mert a vádhatóságnak kell a bizonyítékokat szolgáltatnia. Te nem hallottál még arról, hogy a bíróság a vádlottat bizonyítékok hiányában felmentette, jóllehet elkövette a bűncselekményt?

- Én ezt mind tudom – védekezett most már előttem, - de annyira megijedtem, hogy ezt a kisebbik rosszat választottam. Persze meg kell mondani, hogy azért ez a nyugati rádióhallgatás sem volt olyan bocsánatos bűn Rákosiéknál, különösen Zágon József esetében, akinek recski minősítését, még az is súlyosbította, hogy un. „nyugatos” volt. (Így hívták azokat, akik 1945-ben Nyugatra menekültek, de rövid időn belül önként hazajöttek. Akkor még a munkahelyükre is visszavették őket, de a „nyugatos” jelző hátrányos megkülönböztetés volt. Szerencsére Zágon kihallgatója nem értékelte túl ezt a nyugati rádiózást és a felettesei sem, mert az, hogy „nem fo^a mostanában látni az eget” csak olyan nagyotmondás volt. Nem vitték bíróság elé és együtt jöttünk haza. De nem így Kocsis Károly főtanácsos. Merész Károly, Sótonyi József és Kondor Antal főintézők, valamennyien szombathelyiek, akiket bíróság elé vittek és kit kényszermunkára a dorogi szénbányákba, kit pedig börtönbüntetésre ítélték.

Saját kihallgatásom

Ezek után szólnom kell a saját kihallgatásomról. Kétszer hallgattak ki. Először a vágott arcú, másodszer pedig egy szegedi ávós. A rázósabb az első volt. Ez a Vágott arcú - legalábbis az én benyomásom szerint - nem volt afféle bunkó ávós. Ezen csodálkoztam is. Valami iskolája lehetett, bár a modora nem ezt igazolta. Módszere nem fizikai, inkább lelki kínvallatás volt. Engem is, mikor nem úgy válaszoltam, ahogy ő szerette volna, többször falhoz állított, s kiment, persze az ember moccan sem mert, sem hátrafordulni, mikor már tudta, hogy egyedül van a szobában. De azért is tanulópénzt kellett fizetni. Az ember nem számított arra, hogy máshonnan figyelik. Így történt, hogy egyszer egy ilyen vélt egyedüliségben kissé hátranéztem, mire két marcona rontott be hozzám, s „üsd, vágd, nem apád” alapon úgy helybenhagytak, hogy soha többé nem néztem hátra, de még jobbra és balra sem. Nem mondanék igazat, (márpedig hazudni bűn, különösen a nyilvánosság előtt) ha azt állítanám, hogy a kihallgatóm megvert, nem bántott egy ujjal sem. A kétórás kihallgatáson egyszer fordult elő, hogy pofon akart vágni, de én hirtelen lehúztam a fejemet s így nem sikerült. Konkrétan engem is azzal vádolt, hogy a vasútnál kémelhárító voltam. Mondja meg, hogy hol és mit csináltam. Mire azt válaszolta - nem éppen békés hangon - vegyem tudomásul, hogy itt ő kérdez és nem én.

És ha nem vallom be, hogy a vasútnál kommunistákat jelentettem fel vagy másként jutottam börtönbe, akkor itt fogok megdöglenni és soha az életben nem fogom látni a családomat.

Azt mondtam erre: nézze előadó úr, én nagyon szeretem a családomat, de olyat nem vállalhatok magamra, amit nem tettem. Én soha senkit, sehol az életben nem jelentettem fel. Ha ön azt állítja, hogy kémelhárító voltam, akkor bizonyára van erre bizonyítéka is. Mit szól hozzá, van. - mondta, s az asztalfiókjából egy amatőr fényképet húzott elő. Itt van, mutatta felém - kettőnk között úgy 3 m távolság lehetett - s jobb mutató ujjával a fényképen lévő két személy közül az egyikre mutatott. Ez maga abban a pillanatban, amikor írásos anyagot vesz át egy külszolgálatos vasutas megbízottjától, hogy ezt felsőbb vezetőinek tovább adja. Tudtam, hogy rólam ilyen fénykép soha nem készülhetett. Hát ennyire ostoba, buta lehet egy ávós, hogy én ezt csak úgy elhiszem. Az nem én vagyok - jelentettem ki határozottan! De igenis maga! Ne tagadja, mert úgy megvertem, hogy megemlegeti. Ekkor már kezdtem én is alábadni. Nem mintha meginogtam volna, de azért az ütést, verést én sem szeretem. Előadó úr, - fogtam majdnem könyörgőre a dolgot tessék meghallgatni engem - és még be sem fejeztem, máris közbevágott. - Na ugye, gondoltam én, hogy magával lehet szót érteni. Tehát elismeri, ez maga itt a fényképen, amint a megbízottjától éppen írásos anyagot vesz át és ez bizonyíték arra, hogy kémelhárító volt. Na, ezt legépelem, aláírja a jegyzőkönyvet és máris készen vagyunk. S elkezdett a gépen pötyögtetni. - Nem ne tessék még gépelni, mert az előt) nem tudtam befejezni, amit mondani akartam. - Hát nem ezt akarta mondani, hiszen ezt akarta mondani, nem? - Nem, nem ezt akartam mondani. - Hát akkor mit? - Azt, hogy tessék a kezembe adni azt a fényképet, hadd nézzem meg én is. - Na erre kitört a gyalázat. - Micsoda gazemberség, hogy nem hisz nekem? - ordította. - Hát mit gondol maga csürhe, én talán hazudok? Maga, maga hazudik és megátalkodottan tagad, de azért még megszenved. Majd eszébe jut, hogy jobb lett volna a jegyzőkönyvet aláírni, itt fog maga is a'hasonszörű társaival együtt elrohadni.

Maguk a munkásosztály, a párt esküdt ellenségei - kiabálta. Nem emlékszem már rá, miket mondott még, de ezeket biztos mondta. Már a kihallgatásom előtt elhatározott és megingathatatlan szándékom volt, hogy nem írok alá olyan jegyzőkönyvet, ami valótlanságokat tartalmaz.

Nagyon jól tudtam: a kihallgatóknak az a célja, hogy bármi áron eredményt produkáljanak. Ezért őket megdicsérik, a szerencsétlen áldozatot pedig viszik bíróság elé. Még ha a bíróság fel is mentené őket, (ne feledjük, Rákosiék bíróságáról van szó) hosszú tortúrába kerül. Ezért aztán számomra kedvező jegyzőkönyv aláírásával fejeződött be ez az első kihallgatásom. Kedvező - mondom én, de ez csak a távolabbi jövőre vonatkozott, mivel a Vágott arcúnak nem sikerült bíróság elé állítanom. De „sikerült” neki más, az amelyhez az én ellenállásom segítette hozzá. Egy hónapra fogdába vágott, mely idő alatt - ahogy ő mondta - tényleg elgondolkoztam a kihallgatásomon. De a leggonoszabb fizikai és lelki kínzásom ellenére sem bántam meg, hogy nem írtam alá valótlan adatokat tartalmazó jegyzőkönyvet. Sajnos nem mindenki gondolkodott így. Vagy nem mérték fel többen a helyzetüket, vagy nem volt elég erejük a fizikai kínzásoknak, lelki terrornak ellenállni és megtörtek. Nem bírták tovább és ez okozta vesztüket, mert mint fentebb már szó volt róla, a bíróság elé állítás volt a rosszabb.

A fogdában eltöltött egy hónapról itt most nem beszélek. Csak annyit jegyzek még meg, hogy a fogda volt az eszköz, amellyel meg akarták törni a „tagadókat”. Természetesen a fogda után következett a második kihallgatás abban a reményben, hogy a fogdás most már nem fog ellenállni.

„Elismeri, hogy kémelhárító volt?”

A második kihallgatásomat egy szegedi ávós vezette. (Onnan tudom, hogy szegedi volt, mert mások is voltak nála és ők mondták.) Ha sok rosszat nem mondtam a Vágott arcúra, akkor erre még annyit sem tudok mondani. Eléggé csendesen viselkedett egész idő alatt, de elszántnak és megmásíthatatlan akaratának tűnt. Azzal kezdte, reméli, hogy a fogdában volt elég időm gondolkodni és makacssággal, konok tagadásommal nem kényszerítem arra, hogy olyan eszközöket alkalmazzon velem szemben, amelyeket ő maga sem szeretne. Lássam be, ha őszintén elmondok mindent, ezzel csak könnyűek a helyzetemen. - Hiszen maga egyetemet végzett, intelligens ember, aki fel tudja fogni, mit jelent innen (majdnem azt mondta: a pokolból. - Sz.Gy.) szabadulni, vagy itt elföldeltetni. (Szó szerint így mondta.)

Nos, hát elismeri, hogy kémelhárító volt? Nem ismerem el - mondtam félhangosan.

- És miért nem? - Mert én soha életemben még kémet sem láttam. (Emlékezzünk csak: ezt mondta nekem Hegedűs János, a KPM pártbizottságának volt párttitkára!) - De hiszen az bizonyított tény, hogy maguk a vasútnál ilyen beosztásban dolgoztak. Előadó úr, ezt nekem még nem bizonyította senki és nem is fogja tudni bebizonyítani - válaszoltam. Szóval akkor nem tesz beismerő vallomást? - Tessék megérteni előadó úr, hogy nem tudok tenni, nem is tehetek.

- Na jó, fejezte be, akkor írja alá a jegyzőkönyvet. Azt hiszem, a következő fogdája után majd beismerő jegyzőkönyvet fog aláírni. Újabb fogda következik 3 hétre.

* * *

Szeptember elején vagyunk már és egyre jobban fogy a 9-es barakk létszáma. A bánásmód is enyhül, amit a smasszerok egy-két elejtett szaván tapasztalunk. De álljanak itt Sztáray Zoltán szavai, a recski kényszermunkatábor című írásából: „Az ÁVH-s örök megszélidültek, hagyták, hogy a szerszámainkra támaszkodva beszéljünk. Akadt, aki szólt: „No, csak üljenek le emberek.” Nem voltunk tovább ürgék, emberekké váltunk. Főleg egyszer az egyik, korábban mindig kegyetlenkedő ör, mintegy tudakozva véleményemet kérdezte: „Azért én nem voltam olyan rossz magukhoz? Szótlanul otthagytam. Ez jellemezte tehát abban az időben a hangulatot nálunk is. Találgattuk, hogy akiket elvittek közülünk, hova kerülhettek? Haza engedték vagy bíróság elé kerültek? Teljes volt a bizonytalanság tehát a tekintetben, ha bennünket is elvisznek, vajon hova, merre? Mert a létszám egyre apadt, s abban biztosak voltunk, hogy ránk is sor fog kerülni. Végül már csak 13-14-en maradtunk.

Aki nem akart hazajönni Recskről

Említettem már, hogy Kamarás Ferencel, a Zalaszántó-pacsaai állomásfőnökkel együtt vittek fel Zalaegerszegről Budapestre, a Mosonyi úti tölgyházba.

Nos, hát ő volt az, aki nem akart hazajönni Recskről, helyesebben csak akkor, ha elállnak kihallgatói (a Vágott arcú és a szegedi) attól, hogy őt beszervezzék. Nem álltak el tőle még akkor sem, amikor egy héttel szabadulásunk előtt Kistarcsára vittek bennünket. Amint később Kamarás elmondta nekem, különféle magas beosztásokat ígértek neki, de ő kitartott elhatározása mellett, hogy nem és nem! Emlékszem, még Kistarcsán is külön állították tőlünk, hogy nem engedik haza, azután mégis hazaengedték. Hát, ilyen bátor ember is volt közöttünk, mert azt hiszem, többen igent mondtak volna a helyében.

Búcsú Recsktől

Akkor nem voltam benne biztos, hogy szeptember 25. vagy 26. napja van, de ma már tudom, hogy ez utóbbi volt az utolsó nap, amelyet a 9-es barakban, egyáltalán még Recskben töltöttünk. Ebéd után, úgy 3 óra lehetett, amikor erős fegyveres fedezet mellett felkísértek bennünket a parancsnokság előtti térre. Akkor is, de most még inkább szinte komikusnak tűnt, hogy 12-13 rabra legalább ugyanennyi puskacső meredt lövésre készen. Úgy látszik, hogy még az utolsó pillanatban is kísértett Mishinay rabtársunk sikeres szökése.

De nem sokáig engedhettük el gondolatainkat, mert előállt egy rabomobil, abba belezsúfoltak bennünket és irány valahova, de akkor még nem tudtuk, hogy hova.

Természetesen meg voltunk bilincselve. Kötelességemnek tartom - mert ezzel tartozom az utókor szombathelyi vasutasainak - hogy felsoroljam, kikből állt ez a szerencsés vagy szerencsétlen csapat: (Persze nem biztos, hogy a névsor teljes.) *Keresztes Ferenc* főfelügyelő, főkönyvelő, *dr. Zagon József* ianácso, pénzügyi ügyintéző. *Pereszlényi Miklós* intéző, forgalmi ügyintéző, *Baráth Lajos* főellenőr, osztálykezelő, *Viniczay Károly* főellenőr, állomásfőnök, *Kamarás Ferenc* intéző, állomásfőnök, *dr. Tóth Ferenc* tanácsos, forgalmi ügyintéző. *Torkos László* távközlési ügyintéző, *Csaba Ferenc* távközlési ügyintéző, *Tárnai László* főellenőr, forgalmi ügyintéző. *Seregély Lajos* állomásfőnök.

Merész Károly főintéző, állomásfőnök- helyettes, és jómagam, akinek vezető titkári rangfokozata volt. Mi mindannyian a szombathelyi üzemvezetőséghez tartoztunk. Velünk jött még *Babay Sándor* intéző, aki a pécsi üzemvezetőséghez tartozó Nagykanizsa vonalfőnökségen dolgozott. Meg kell még említeni *Kocsis Károly* műszaki főtanácsost, akit szintén velünk egyidőben hoztak el, de nem velünk együtt, hanem külön egy személyautóban és bíróság elé állították a már korábban elszállított *Kondor Antal* felügyelővel és *Sótonyi József* főintézővel. *Merész Károly* főintézőt. Szombathely állomás volt főnökhelyettesét, aki szintén velünk együtt jött, később vitték bíróság elé. Ugyanez történt *Palágyi József iőiniéző*, forgalmi ügyintézővel is azzal a különbséggel, hogy őt is korábban szállították el Recskről. (Akiknek a nevét aláhúztam, azok már meghaltak.) Meghalt a 3 hónap után hazaengedett *Gáspár Lajos* és *Rácz István* hivatalsegéd is. A velük együtt hazaengedett *Szabó Zoltán* főintéző azonban tudomásom szerint él. Meghalt az a három nő is, akiket csak Kistarcsáig hoztak el és onnan szabadon engedtek a negyedik társukkal, *Gyöngyössi Margit* Siemens gépkezelővel együtt, aki hál' Istennek még él.

Lehet, sőt valószínű, hogy unalmas olvasmány ez a sok név, de én úgy érzem, hogy ebben az esetben nem csak az Olvasónak írok, hanem magamnak is, illetve azoknak a sorstársaimnak, akik még életben vannak, de azoknak is, akiknek életét megrövidítette a recski kényszermunkatábor.

Ezek után bökjem már ki, hogy hova is szállították bennünket? Talán már nem is nehéz kitalálni: igen, Kistarcsára. Ekkor már majdnem, sőt biztosak voltunk benne, hogy szabadulunk. Hogy mi adta ezt az érzetet? Az, hogy ott máig egy „internacionalista” társaság volt. Sokkal rutinosabb, öregebb rókák vagy ürgék, mint mi, s mondták, hogy ők is azért vannak itt. Kistarcsán öt napig voltunk.

Mivel telt az idő? Akik együtt jöttünk el Recskről, 3-4 szobában voltunk elosztva. 3-an vagy 4-en kerültünk abba a szobába, melyben én is voltam. Mi, szombathelyiek napközben állandóan együtt voltunk. Beszélgettünk a recski dolgokról, meg aztán arról, hogyan csapott meg bennünket a szabadulás szele. Kimondhatatlanul örültünk, hogy napok múlva szabadulhatunk. De mi lesz otthon? Mivel fogad bennünket a család? Miből éltek, egyáltalán volt-e mit enniük. A feleségemnek volt-e elég teje, hogy szoptatni tudja a most már fél éves fiamat? A lakásban meghagyta-e? Stb..., stb. Abban nem is reménykedtünk, hogy a MÁV megtart állásunkban. Mindez azonban alulmaradt azzal a hihetetlen vágygal szemben, hogy szabadok leszünk. Legfontosabb az, hogy újra otthon legyünk és életben találjuk, lássuk családjunkat, gyermekeinket, feleségünket. És ők is lássanak bennünket, hogy megvagyunk, élünk, mert hiszen egész idő alatt hírt sem halottak felőlünk.

Közben-közben folyt az un. „röptetések” a szabadító kihallgatások. Ezek általában rövid ideig, mintegy 10-15 percig tartottak. Nehezen vártam, hogy rám is sor kerüljön. Egy 40 év körüli ÁVH-s százados elé kerültem, leültetett, és ezt mondta: a párt és az állam megadja a lehetőségét annak, hogy szabadok legyünk. Ezt nekem azzal kell meghálgatnom, hogy mindenkor segíteni fogom és soha semmit sem teszek olyat, amely a párt és a dolgozó nép ellen irányul. Én ezeket az intelmeket nyugodtan végighallgattam. Végül nagyon is hangsúlyozottan a lelkemre kötötte, helyesebben megfogadtatta velem, azt pedig, hogy Recskben voltam (természetesen ő nem nevezte tábornak, pláne nem kényszermunkatábornak) soha, senkinek, de még a feleségemnek sem mondom el. Ha nem tartom meg ezt az

„önként” vállalt fogságomat - mondta a százados - akkor ennek komoly következményei lesznek. A nagyobb nyomaték kedvéért ezt a fogadásomat aláírással is meg kell erősítenem. Én persze mindenre örömmel vállalkoztam, csak már egyszer szabadulhassak. Kezembe nyomta a szabaduló határozatot és én szinte köszönés nélkül rohantam vissza a szobámba. A határozatot még egyszer és újból elolvastam, hogy igaz-e? ... rendőrhatalósági őrizetét (internálását) megszüntetem” - mondogattam magamban.

Másnap szeptember 30-án csoportosítottak bennünket, szombathelyieket és közénk tettek még a nagykanizsai Babay t. Ha jól emlékszem, összesen 13-an lehettünk. Mindegyikünk kezébe nyomták a hazáig szóló vasúti menetjegyet - a kis cuccunkat, melyet az oly ésszerűtlen házkutatáskor összeszedtek, már előbb visszaadták - és úgy délután 4 óra körül kinyitották előttünk a kistarcsai internálótábor vaskapuit.

Újra szabadok vagyunk

Ezt az érzést nem lehet leírni. Talán ahhoz a rab madárhoz lehet hasonlítani bennünket, melyet hosszú rabság után szabadon engednek a kalitkából. Ha van lassú villám, akkor mi az voltunk.

Szinte simogattuk tekintetünkkel a házakat, az utcákat, a járdát, az utakat és meg-megálltunk nézni az eget, melyet oly régen láthattunk. Kissé meglátszott rajtunk a bezártság, mert elbizonytalanodtunk, tartásunk nem volt olyan, mint a közönséges járőrelő. Ezt még jobban kifejezte vegyes öltözékünk: ki egyenruhában, ki civilben (én is), olyan is volt, akinek a cipőjében nem volt fűző, az enyémben például madzag és így nem csoda, hogy többen megnéztek bennünket és utánunk fordultak. Persze tudták, hogy Kistarcsáról jövünk, mert hiszen az utunk az ottani állomásra (vagy helyi érdekűre - már nem is tudom) vezetett. De ha ezzel a különös karavánnal nem ott, hanem történetesen egy Dunaparti sétányon találkozunk a pestiek, akkor ránk is pontosan illetet volna az, amit dr. Sztáray Zoltán irt önmagáról a szabadulása után, idézem: „Felemás, csontkeményre száradt fűződen bakancsban, foltozott zsávolgy katonaruhában léptem ki az épület (Markó utcai fogház. - Sz.Gy.) kapuján. Ezután néztem körül, tájékozódtam, felismertem az égtájakat, s azután a Markó utcán elindultam a Duna felé. A Dunát akartam látni legelőbb.

Az alsó rakparton leültem az egyik kikötőoszlopra és figyeltem a csendesen, békésen folyó vizet. Öreg nénike tűnt fel pórázon vezetett, szaglászó kiskutyával.

Furcsa szerzet lehettem, meg is álltak előttem. A nénike megszólalt:

- „Tessék mondani, fogságból jött?

- Onnan.

- A Szovjetunióból?

- Nem, Recskről.

- Az hol van, Szibériában? Ennyi idő után... motyogta maga elé az öreg néni, aztán tovább húzta a kiskutyáját.”

Igaza volt az öreg nénikének, mi is onnan a „magyar” Szibériából érkeztünk.

Az állomáson felszálltunk a vonatra és irány a Keleti, ahonnan indult a szombathelyi vonat. Útközben még Kistarcsán szívesen vettünk volna cigarettát, mert nagyon ki voltunk rá éhezve, de egy árva fityingünk sem volt. Alig hogy felszálltunk a Keletiben a vonatra, nagy meglepetés ért bennünket.

A szombathelyi Haladás éppen azon a napon játszott

valamelyik fővárosi csapattal (ebből következtek arra, hogy szombat vagy vasárnap lehetett, de inkább az előbbi, az azonban biztos, hogy 1953. szeptember 30-a), s a játékosok is abban a kocsiban jöttek haza. Valahogy megtudták, hogy mi is ott vagyunk és rohantak hozzánk. Össze- vissza csókolgattak, ölelgettek bennünket. Hoztak ennivalót bőségesen és cigarettát, amit kifejezetten kértünk is tőlük. Kikre emlékszem a játékosok közül? Például az örökmozgó Vargára, akit nem ok nélkül becéztek Csergának, mert olyan cserregő hangja volt, aztán Kulcsárra (tragikusan halt meg, vadászat közben véletlenül agyonlőtték), aki szőke, göndör haja után csak Göndör volt, az ördögösen cselező jobb szélső Papp Lajcsira, a „vasbeton” középpályásra: Tölgyessy Jósikára, a Horváth Gyuri kapusra, aki Körmendről került a Haladásba, ezután a Zalaegerszegen is jól ismert - hiszen innen került Szombathelyre - Dombai Karcsi, szegény nem olyan régen, aránylag korán halt meg itthon (különösen a zalaegerszegi vasutas labdarugók tudhatják, hogy milyen nagyszerű sportoló volt, még negyven éven felül is aktívan játszott, azután a Szalay Pancsi (ez utóbbi becenév).

Más már nem jut eszembe. Horváth Gyuriról (aki Szombathelyről egyenesen a Ferencvárosba került) még annyit, hogy ő különösen vonzódott hozzánk, mert hiszen a felesége is, Teleky Baby vasutas lány volt: Teleky Lajos főfelügyelőnek, a III. forgalmi osztály főnökének a lánya. Engem meg különösen örömmel és szeretettel halmoztak el, hisz két évig a szakosztályvezetőjűk voltam, míg onnan is a párt ki nem rúgott. Szakosztályoskodásom a válogatott egykori volt kapitánya: Sós Károly edzősködése ideje alatt történt.

Azután lettem a Népsport tudósítója. E kedves jelenet után elindult velünk a vonat a vágyaink netovábbja: a család színhelye felé. Most már nem ment lassan az idő, szinte repültünk. Mindenki Szombathelyre ment, s onnan ki-ki tovább, csak egyedül én szálltam le Bobán. A búcsú örömteljes, de egyben fájdalmas is volt. Átcikázott agyunkon a sok szenvedés, fájdalom, de azt most elnyomta az öröm érzése, hogy rövidesen otthon leszünk. Megöleltem, megcsókoltam társaimat és megfogadtuk, hogy ezután sem hagyjuk el egymást.

Hogy, hogy nem, de nekem nem volt csatlakozásom Bobán. Biztos, hogy késtünk s ezért a zalaegerszegi vonat nem várta meg a pestit. Nem volt mást tennem, mint érdeklődés után beszálltam egy teher vonat üres fedett vagonjába és október 1-én érkeztem meg úgy reggel 7 óra körül Zalaegerszeg állomásra, ahol a lakásom volt.

Természetesen örültem, hogy újra szabad és itthon vagyok, de ugyanakkor féltem is, hogy mit, vagy kit találok itthon? Itt laknak-e az állomási épületben még, vagy kirakták őket valami szükséglakásba? Megvannak-e, élnek-e mindhárman? A 11 napos fiam most már nagy lehet. Hát a kislányom, aki akkor 3 éves volt? És a feleségem, hogy bírt boldogulni velük, volt-e elég ereje, bátorsága szembeszállni az ördögi gonoszsággal, mely elrabolt tőlük?

* * *

Az első zalaegerszegi vasutas, akivel találkoztam, az öreg Szalay bácsi, a portás. Szinte kővé meredt, amikor meglátott. - Jaj, maga a, titkár úr? (Vezető titkár volt a vasúti rangfokozatom, amikor elhurcoltak). Hát hol, merre volt? Csakhogy életben van, mert azt is mondták ám, hogy már nem él.

Nekem időm sem volt válaszolni, mert az apró termetű kis

ember kézenfogva futott velem a vágányokon át a kijáraton keresztül a lakásom felé.

Én kettesével vettem a lépcsőt, s amikor felértem a lakásunkhoz vezető folyosóra, egyszerre csak látom a feleségemet, amit kosárral a hóna alatt indulni akar a pincébe fáért. A pillanat megrázó volt. Ő nem hitt a szemének, a kosár kiesett a kezéből. Én a nyakába ugrottam, össze-vissza esóskoltam. Szó nem jött ki a torkunkon. Csak annyit kérdeztem, megvagytok? De meg sem vártam a választ és rohantam a szobába. Először a fiamat kaptam ki az ágyából. Nagy kis szemével csak meredt rám és nézett, nézett, hogy ki vagyok?

Amikor fiam már megkapta a váratlan betoppanás örömeinek csókjait, következett a kislányom, aki szintén értetlenül figyelte az eseményeket. Felkaptam, magamhoz öleltem, de ekkor már nem tudtam magamat tartani. Zokogás vett rajtam erőt. Az öröm sírásban tört ki rajtam, hogy épségben, egészségesben találtam őket.

- A legmegrázóbb élmény akkor ért - mondta a feleségem - amikor az elhurcolásod utáni reggel elmentem a Mártírok utjai ávóskapitányságra, hogy megtudjam, egyáltalán hol, merre vagy? A kapuban álló őrszemnek mondom, hogy tegnap éjjel körül került ide a férjem és tiszta fehérneműt hoztam részére. Erre az őr rám mordult és azt mondta: - Jó helyen van már a maga ura, nincs szüksége annak se ingre, se gatyára! Vigye csak vissza!

Ezt olyan hangsúllyal mondta, hogy már nem is élsz. Én ezt úgy is fogtam fel, mert sok ilyen esetet lehetett hallani. Testben, lélekben összetörve jöttem vissza. A gyerekek előtt azonban ezt nem lehetett mutatni, s velük ugyanúgy kellett bánnom, mint amikor itthon voltál. A cserépkályhagyárba vettek fel fizikai munkásnak. Nyers téglákat hordtam fel létrán égetéshez, ami nem volt könnyű munka, különösen ha figyelembe vesszük, hogy nemrégem szültem. De még ezt sem engedték tennem. Amikor a tulajdonos, vagy vezető megtudta, hogy téged az ávó vitt el, felmondott. Utána az akkor épült Rákóczi utcai orvosi rendelőbe vettek fel takarítónőnek, de ez az állásom is rövid életű volt. Amikor az akkori megyei tisztifőorvos megtudta, hogy az ávó letartóztatott, az orvosi rendelő takarítása alól is „felmentettek”. Ezután a Rákóczi utcai iskolai konyha következett, ahova konyhalánynak vettek fel, mosogatni. Hát innen is majdnem kirúgott az akkori vezető, bizonyos Balennegerné.

Pár nap után jött és felelősségre vont, miért nem jeleztem a felvételemnél, hogy férjemet elvitte az ávó? Közben kórházba is voltam, eldagadtak a lábaim. A körzeti orvos rosszul diagnosztizálta a betegségemet, majdnem elpatkoltam. Hogy életben maradtam, azt szinte kizárólag az akkori belgyógyász Pribék főorvos úrnak köszönhetem. Ő nem azt nézte, hogy férjemet elvitte az ávó.

A legnagyobb bajom azonban a lakással volt. Miután elvittek, az egyik szobát minden engedély nélkül elfoglalta egy rendőr főhadnagy, akinek a felesége az állomáson vasúti távirás volt. Sőt, a vasút az itteni pályafenntartási főnökség útján el akarta venni tőlem a lakást. Nagyon rosszindulatú volt egy bizonyos Árvái nevű pft. főnök, aki állandóan üzengetett a Bence bácsi nevű hivatalsegédde, hogy ha nem költözöm ki önként, akkor kilakoltatnak. Én visszaüzentem, mondja meg, hogy hova költözzem két apró gyermekkel? Mire a válasz ez volt: Bagód állomáson van egy őrház, oda! Erre én megint visszaüzentem: Mondja meg Bence bácsi a főnöknek, ha elhelyezi ott a gyermekeimet óvodába és bölcsődébe és részemre is biztosít munkát, akkor megyek, de másképpen

nem. Persze nem lett az egészből semmi és maradtam.

* * *

Hát dióhéjban ez történt a feleségemmel, amíg nem voltam itthon. Közben teltek múltak a napok, de természetesen én a vasútnál nem dolgozhattam, mert a vezérigazgatóságtól értesítést kaptam, mely szerint a Munka Törvénykönyv 29.§. 1/c) pontja szerint vasúti szolgálat ellátására alkalmatlan vagyok (magyarán: politikailag megbízhatatlan!) ezért, idézem: „15 napi felmondási idővel munkaviszonyát felmondom(!) és egyidejűleg a szolgálat teljesítése alól felmentem, Budapest, 1953. szeptember hó 2-án. Olvashatatlan aláírás, vezérigazgató.” - Tehát még javában Recsken voltam - hiszen amint jeleztem, szeptember 2-án hoztak el Kistarcsára - de a vezérigazgatóság felmondó levelét már szeptember 2-án megírta.

Az állomásfőnökség a munkakönyvemet „1993.X.10. Hozzájárulással kilépett” (pedig semmi szándékom sem volt kilépni! bejegyzéssel kézhez adta. Az akkori Tatarozó Vállalatnál segédmunkásként helyezkedtem el. Akkor kezdődött a Péterdombon a lakásépítés és ott is, meg a Bíró Márton utcában, a vasúti aluljáró mellett lévő óvoda építésénél is hordtam a téglát és a maltert. Ezután az andráshidai Zala-híd építésvezetőséghez, ahol szerszámkiadó lettem és később ugyanilyen minőségben dolgoztam az andráshidai reptér építésénél is, melyet szintén ez a cég épített. Amikor pedig itt a munka a végéhez közeledett, jött Lelkes László állomásfőnök üzenete - éppen jókor - menjek azonnal, mert az Áfor budapesti központja vasúti szakembert keres az olajfinomítóban levő szállítási kirendeltségének élére és ő engem ajánlott.

Ezzel a kör bezárult és megérkeztünk oda, ahonnan elindultam: a zalaegerszegi olajfinomítóban levő Áfor szállítási kirendeltségéhez. Rá egy évre ezt a kirendeltséget átvette az akkor MASZOLAJ, ma Zalai Kőolajipari Vállalat. Ez 1954. áprilisban történ. Azóta sok víz lefolyt a Dunán. Minden üldöztetés és nehézség ellenére azonban a gyerekeinket sikerült felnevelnünk. Jutka ma már 3 gyermekes családanya, Gyula fiamnak 2 gyermeke van, a harmadik pedig a tavasszal érkezik. De az élet úgy hozta, hogy egy harmadik gyerekünk is született. Csilla, akinek egy 4 éves kislánya van. Örömmel tölt el, hogy mindnyájan jól vannak és gyakran jönnek az unokáinkkal látogatóba.

* * *

Recski visszaemlékezésem végéhez értem. Szeretnék köszönetét mondani dr.Sztáray Zoltán barátomnak és volt rabtársamnak, aki nem csak rabszolga volt, hanem az 56-os forradalom egyik jelentős résztvevője. 1956. novemberében a pufajkások már halálra keresték és ha nem sikerül idejében elmenekülnie, akkor nagy valószínűséggel abban a szomorú dicsőségben lenne része, hogy ma ő is a 301-es parcella „lakója” lenne. Ő az egyik alapítója a Recski Szövetségnek, a Recski Kényszermunkatábor volt rabjai Nemzetközi Képviseletének ügyvezetője és az ő kifejezett és hathatós segítségével alakult meg 1988. szeptember 16-án a hazai Recski Szövetség Kéri Kálmán elnök és dr. Zimányi Tibor főtítkárral vezetésével. Én mind a nemzetközi, mind a hazai Recski Szövetségnek tagja vagyok. Ez utóbbinak a 200 vasutas rab közül egyedül csak én vagyok alapító tagja.

Ha most valaki azt kérdezné, mi maradt meg bennem a legélesebben Recskről, annak a következőket mondanám:

Amikor Recskre hurcoltak, a ramobilban elájultam. Kivittek, egy-két vödör vízzel nyakon öntöttek és magamhoz tértem, már amennyire... Egy erdei tisztáson mindenkit leengedtek szükségét végezni, de puskás katonák vettek körül bennünket. Én azt hittem, hogy most itt a vég, kivégeznek.

Térden állva, sírva könyörögtem, ne bántsanak, ne lőjenek agyon, mert mi lesz otthon a családommal, két kis gyermekemmel? A többiek mondták ugyan, ne féljek, hiszen nem lőnek agyon: de én térdre borultam és kezeimet imára kulcsolva egyre csak könyörögtem: ne bántsanak, ártatlan vagyok! Most már tudom, hogy idegeim akkor felmondták a szolgálatot.

Ez a kép él bennem a legmaradandóbban Recskről. Minden elmúlik egyszer, Recsk is elmúlt. Megbocsátani lehet, de a sebek sajnóját megszüntetni aligha. Különösen akkor, ha a hőhérok előnyösebb helyzetben vannak az áldozatoknál. Mert jelenleg még így van!

Reméljük azonban, már nem sokáig!

In memoriam:

Recsk!

Szép lassan feledésbe merül már
A recski foglyok szenvedése
És nem tudni majd, hogy ki volt a
Fogoly és ki gúzsba kötözöje.

Utószó

Bizonyára érdeklődésre tarthat számot - különösen a még életben lévő vasutas volt recski foglyok (Istenem, de kevesen lehetünk már), de a jelenlegi vasutasok és nyugdíjasok körében is - hogyan került a Vasúthistória Évkönyvbe a 200 vasutas recski fogságáról szóló történet? Röviden: véletlenül.

Bíró Sándor fogoly társam (nem vasutas volt) a Magyar Fórum 1996. május 30-i számában megjelent Nemzeti Emlékpark Recskben c. cikkében ismerteti egykori szenvedéseinek színhelyén a Nemzeti Emlékpark megépítését. Az Emlékparkot ünnepélyes keretek között Göncz Árpád köztársasági elnök avatta fel 1996. szeptember 28-án. Sajnos az ünnepségen betegségem miatt nem tudtam részt venni.

Cikkében többek között azt írja, hogy a recski rabok száma mintegy 1300-ra tehető. Ezt a súlyos tévedését betegségem ágyhoz kötöttsége miatt csak a július 25-i számában tudtam az említett hetilapban megjelent „A recski leltárhoz” c. cikkemben cáfolni. Megírtam többek között, hogy nem 1300, hanem 1500 körüli volt a recski rabok száma. Ugyanis Bíró egyszerűen figyelmen kívül hagyta azt a 200 vasutast (bennünket), akiket 1953. március 26-án hurcoltak Recskre. Cikkem végén jeleztem, hogy a 200 vasutas recski raboskodásának történetét megírtam. Ha a MÁV Rt. valamilyen formában szeretné megjelentetni, a kéziratot rendelkezésre bocsátom.

Ezt a cikkemet olvasták az Új Magyarország c. napilap szerkesztőségében is, és telefonon felhívtak, hajlandó lennék-e a 200 vasutas recski raboskodásáról lapjuk részére interjút adni. Beleegyeztem. Ez is bizonyíték arra, hogy írásomban eddig ismeretlen adatokat közlök a recski táborról, mivel eddig - úgy tudom - 5 könyv jelent meg a recski foglyokról. Az első Faludy György: Pokolbeli víg napjaim című, az utolsó Böszörményi Gézától a „Recsk” című könyve, de egyik sem egy árva szóval sem emlékezik meg rólunk vasutasokról. Igaz,

hogy Böszörményi felsorolja a recski foglyok névsorát és köztük mi is szerepelünk, de ő sem tudja, hogy mi vasutasok vagyunk, mert a Belügyminisztérium, ahonnan a névsort kapta senkinek nem jelölte meg a foglalkozását. Ezért a könyvében egyetlen vasutast sem szolgáltatót meg. Ugyanígy a Gulyás Líviával közösen készített recski filmjében sem, pedig társával tárgyaltam egy budapesti gyűlésünkön a recski vasutasokról külön készített filmről, de azt mondta, hogy nincs rá pénz. Böszörményivel is beszéltem egy alkalommal Budapesten, tehát nem lehet arra hivatkozni, hogy nem tudtak a vasutas foglyokról. Egyébként Böszörményi és Faludy is Recskben volt.

E nem elhanyagolható kitérő után ott folytatom, hogy pár nap múlva megjelent lakásomon egy újságíró: Galántai Dénes és kérdéseire válaszolva megszületett az interjú, melynek címe: Vasutas foglyok vaksötét börtöne, a recski ércbánya poklában. Megjelent a lap 1996. augusztus 21-i számában.

Ezt a cikket olvasta Mezei István a Vasúthistória Évkönyvek szerkesztője is. Felhívott telefonon a lakásomon és közölte, hogy az 1996-os Évkönyvben megjelentetnék. Ez tehát a recski kézirat megjelentésének története.

Így lehetővé vált a 200 vasutas recski fogoly sanyargatásainak, kínzásainak története az utókor vasutasai, de mások számára való fennmaradása, hogy elszánt hitükkel, rendíthetetlen akarattal válják: soha többé nem lesz még egyszer recski kényszermunkatábor.

Köszönetét kell még mondanom volt recski rabtársamnak (nem vasutas volt), kedves barátomnak az '56-os forradalomjelentős résztvevőjének, akinek a forradalom leverése után menekülnie kellett és jelenleg is az USA-ban, Kaliforniában él, dr. Sztáray Zoltánnak, a Recski Kényszermunkatábor Volt Rabjainak Nemzetközi Képviselője ügyvezetőjének (az Ő érdeme, hogy itthon is megalakulhatott 1988. szeptember 16-án a hazai Recski Szövetség, néhai Kéri Kálmán elnökkel és Zimányi Tibor főtítkárral az élen) azért a hozzájárulásért, hogy az Uj Látóhatár 1981. évi 3-4. számában megjelent A recski kényszermunkatábor c. írásából visszaemlékezésemben részleteket felhasználjak.

A kézirat 1991. tavaszán készült.
Zalaegerszeg, 1996. október hó.

A Szerző

A szerző rövid életrajza

1915. szeptember 2-án született Ajkán. Vasutas családból származik, apai nagyapja is itt volt váltóőr és az állomás Celldömölk felőli ma is meglévő őrházában lakott. Az elemi iskola 5 osztályát szülőfalujában végezte és a veszprémi volt piarista (ma Lovassy László) gimnáziumban érettségizett 1935-ben. Jogi tanulmányait a pécsi egyetemen kezdte, majd a budapestin folytatta. 1940 júniusában abszolvált és 1941. szeptember 21-én doktorált, de ekkor már a vasútnál szolgált. Ugyanis 1940. tavaszán érettségi bizonyítványa alapján vették fel, mint karpaszományos segédtisztí segélydíjast, és a szolgálatot Ajka állomáson kezdte. A szakvizsgák megszerzése után Ajkán kezdte a forgalmi szolgálatot, majd az akkor visszacsatolt Erdélybe helyezték 1941. februárjában, ahol Jádvolgy-Kiterő (Csúcsa és Királyhágó állomások között), Bánffyhunad és Apahida állomásokon (ez utóbbi Kolozsvár 24 vágányos rendező pályaudvara volt) teljesített forgalmi szolgálatot. Apahidai szolgálata idejében 1942. novemberében Budapesten az Igazgatóságban (a mai Vezérigazgatóság elődje) fogalmazói vizsgát tett. Előtte azonban még Bánffyhunadon átminősítették fogalmi napidíjassá az érettségizettek tiszti státuszába. 1943. január 1-el fogalmazó gyakornokká nevezték ki, majd a következő hónapban, februárban átmenetileg Kolozsvár állomásra helyezték át és szolgálatátelre az akkori Üzletvezetőség I. Jogi osztályába rendelték be. Itt részben lakásügyekkel: bérleti szerződéskötések és szolgálati lakásügyek, részben pedig a fegyelmi ügyeket megelőző kivizsgálásokkal foglalkozott.

1943. március 21-én kötött házasságot Serleghy Judittal, aki egy évvel előbb végzett az akkori kolozsvári M. kir. Tanárképző Intézet gyakorló gimnáziumában. Kolozsváron az állomás közelében, a volt Horthy Miklós úton kaptak lakást. 1944. év nyarán az állomást szőnyegbombázás érte és lakásuk is lakhatatlanná vált. Feleségét félholtan ásták ki a romok alól. Kolozsvárról 1944. szeptember 15-én menekültek a közeledő szovjet csapatok elől és egyhetes viszontagságos utazás után érkeztek Szombathelyre. Itt az Üzletvezetőség I. osztályában kapott beosztást: az Erdélyből és a keleti országrészből menekült vasutasok ügyeinek intézésével bízták meg. Szombathelyt ebben az időben több bombatámadás érte és az Üzletvezetőség épülete is találatot kapott.

Az utolsó, a végzetes bombatámadás 1945. márciusában történt. Ez olyan hatású volt, hogy aki csak tehette utána vidéki falvakba menekült olyan idegállapotban, hogy szinte azt gondolta, itt már többé nem lesz vasút. Ezt tette a szerző is és Óladban (Szombathely mellett egy kis falu) egy istállóban töltött éjszakázás után feleségével és a csapattestétől megszökött híradós katonával együtt másnap a fronttal szemben gyalog elindultak bátyja Ajkán lévő családjához. Sárváron a szovjet csapatok feltartóztatták őket és a németek által felrobbantott Rába-híd felépítéséhez akarták vinni. Sajnos akiket itt egy kis „malenkij robotra” fogtak, azokat mind a Szovjetunióba hurcolták 3-4 éves fogságra. Szerencsére a felesége tudott románul beszélni, s a feltartóztató szovjet katonák között volt egy moldáviai is, akitől azt kérte, engedjék tovább őket, mert ő súlyos tüdőbajban szenved (rosszul is nézett ki). Ezt elhitték és tovább mehettek. Ötnapos gyaloglás után megérkeztek Ajkára, ahol a szerző jelentkezett az állomáson. Az itt megmaradt társaival együtt szovjet katonák irányítása alatt beindították a vasúti gépezetet. Amikor ez már működni kezdett, árupénztáros lett.

1947. februárjában visszahelyezték Szombathelyre az

Üzletvezetőség I. osztályába, ahol igazgatási ügyekkel foglalkozott (ez volt az un. I. osztály-státusz). Innen 1950. novemberében minden indoklás nélkül, politikai indítékból (pl. annak idején nem volt hajlandó részt venni az un. Kékcédulás kettősszavazásokban stb.) szolgálati érdekből Zalaegerszeg állomásra helyezték, ahol egy ideig kizárólag csak fuvarleveleket bélyegzett. Ezzel az embertelen cselekedettel elválasztották terhes állapotban lévő feleségétől és másfél éves kislányától, mivel Zalaegerszegen lakást nem adtak neki. Később fuvardíj-számfejtő lett, majd ezt követően az akkor létesített gócponti számfejtőség vezetője. Közben az állomás felvételi épületében szolgálati lakást kapott és több, mint egyéves különélés után ismét együtt lehetett családjával, ennek örömét azonban nem, sokáig élvezhette, mert 1953. március 25-én este 10 órakor lakásán az AVH letartóztatta. Másfél óras házkutatás után a megyeszékhelyi főtanácsra vitték és bevágták egy sötét bunkerba. Másnap hajnalban gépkocsin Budapestre, a Keleti pályaudvar mellett volt toloncházba szállították, majd aznap onnan az ország összes (a szegedi kivételével) Igazgatóságából (a volt Üzletvezetőségekből), a minisztériumból letartóztatott és néhány külszolgálatos társával együttösszesen 200-an - rabmobilokban egymás hegyén-hátán összezsúfolva a recski kényszermunkatáborba szállították.

Recskről 1953. szeptember utolsó hetében Kistarcsára vitték az internálótáborba 12 szombathelyi és egy nagykanizsai társával együtt, azért nevezetes, mert ők voltak az utolsó rabok és távozásuk után felszámolták a recski tábor. A többi foglyot vagy bíróság elő vagy bányákba kényszermunkára vitték. (Néhány közülük szabadult, de róluk jobb nem beszélni.) Kistarcsáról 1953. szeptember 30-án szabadult és másnap, október 1-én reggel 7 órakor egy fedett vasúti teherkocsiban érkezett Zalaegerszegre. Beosztást nem kapott, ellenben 10 nap múlva kiadták a munkakönyvét és irány a nagyvilág. Pár nap múlva kirúgták szolgálati lakásából és negyed magával (közben még fia is született, aki 11 napos volt, amikor letartóztatták, felesége a szombathelyi terhességét elvetélte) a Zalaegerszeg melletti kis faluban, Vorhotán talált menedéket, ahol kis földes szobát kapott bérből. Ez a kis község közel van a Zala folyót átszelő andráshidai hídhoz, melynek akkor már segéd munkásaként dolgozott.

1954. áprilisában az akkori Kőolajipari Vállalat iparvágányvezetőt keresett felvételre és az állomásfőnök ajánlására őt vették fel. Innen ment nyugdíjba 1976. január 14-én.

Meg kell jegyezni, hogy a vasúttól történt elbocsátása, tehát Recskről történt hazatérére után kérvényezte a KPMTől a visszavételét, de a válasz az volt: nincs rá lehetőség.

1990. nyarán a MÁV Vezérigazgatóság sajnálkozását fejezte ki a recski kényszermunkatáborba történt elhurcoltatása miatt - jogosan, mert a 200 vasutas recski internálása az akkori MÁV vezérkar javaslatára történt - és tanácsosi rangfokozatban rehabilitálta, majd 1990 decemberében főtanácsossá léptette elő (1., 2. és 3. ábra).

Dr. Szalay Gyula 82. évében ma is Zalaegerszegen és feleségével együtt. 3 gyermekük és 8 unokájuk van.

Éljen jó egészségben még sokáig!

A Szerkesztő

1. ábra. Dr. Szalay Gyula az 1956-os Forradalmi Emléklap kitüntetéssel

2. ábra. Dr. Szalay Gyula tisztelgése a Recski Emlékmű előtt

RECSKI SZÖVETSÉG

A RECSKI KÉNYSZERMUNKATÁBOR VOLI RABJAINAK NEMZETKÖZI KÉPVISELET
5252 Sepulveda Avenue, San Bernardino, CA 92404, USA - Telefon: 714 883-602

EMLEKEZETŐL

adjuk mindazoknak, akiket illet, hogy a Recski Szövetség törzskönyvében a 217. tételszám alatt nyilvántartott

DR. SZALAY GYULA úr,

aki 1915. szeptember 2-án Ajkán született s jelenleg zalaegerszegi lakos, azután, hogy 1953. március 25-én letartóztatott,

1953. március 26-tól 1953. szeptember 26-ig

a Magyar Belügyminisztérium Államvédelmi Hatósága által törvénytelenül létesített és fenntartott Recski Kényszermunkatáborban volt minden bírósági ítélet nélkül ugyancsak törvénytelenül fogva tartva,

Ugyancsak a Recski Szövetség nyilvántartásában elfekvő tanúvallomások alapján igazoljuk továbbá, hogy nevezett a méltánytalan és törvénytelen fogva tartása alatt mindvégig bajtársiasan viselkedett s ezzel rabtársai elismerését érdemelte ki.

Kelt San Bernardinóban, az Úr ezerkilencszáz-nyolcvankilencedik esztendejében, augusztus havának 29. napján.

Recskai Zoltán
Sztáray Zoltán
ügyvezető

3. ábra. Dr. Szalay Gyula részére a Recski Szövetség által kiállított igazolás